

Artista bilang Aktibista: Pagsusuri sa Naratibo ng Eksibit na *Warm Bodies* gamit ang Semyotikang Pangmuseo

Artist as Activist: Analyzing the Narrative of the Exhibit *Warm Bodies* using Museum Semiotics

Jay Israel B. De Leon

De La Salle University, Manila

Maria Elena M. Dator

National University, Philippines

De La Salle University, Manila

ABSTRAK

Noong 26 Enero hanggang 17 Pebrero 2024, binuksan ng Concerned Artists of the Philippines ang isang eksibit na pinamagatang *Warm Bodies: Upholding Freedom of Expression* sa University of the Philippines Fine Arts Gallery, Diliman, Quezon City. Isa itong tugon sa opisyal na pagbisita sa bansa ng United Nations Special Rapporteur on Freedom of Opinion and Expression. Ipinakita ng eksibit na ito ang mga paraan ng mga artista at manggagawang pangkultura sa pagtataguyod ng kalayaan sa pamamahayag sa gitna ng panggigipit ng mga puwersa ng pamahalaan. Ang ganitong konteksto ay nag-aanyaya ng masusing pagsisiyasat kung paano binubuo at ipinahahayag ng isang eksibit ang naratibo nito sa publiko. Kaugnay nito, nilalayan ng pag-aaral na suriin ang eksibit na *Warm Bodies* mula sa lente ng semyotikang pangmuseo (museum semiotics). Nahahati ang diskusyon ng papel sa dalawang sustantibong seksiyon: 1) segmentasyon ng eksibit at 2) imbentaryo at koordinasyon ng mga kodang lingguwistiko, ikoniko, at disenyo sa loob ng eksibit. Sa pagsusuri, lumitaw ang sumusunod na temang pinag-ugnay-ugnay sa isang pangkalahatang naratibo: 1) kolonyalismo at neokolonyalismo, 2) pagbabaluktot sa kasaysayan, 3) politikal na persekusyon, 4) karahasan at pag-abuso sa kapangyarihan, at 5) pagtindig at pakikibaka. Sa dulo, binigyang-diin na kinakailangan ang patuloy na pagsasalaysay ng

mga naratibo ng opresyon at paglaban sa lipunang Pilipino na maaaring magbunga ng mas malalaki pang pagkilos sa hinaharap.

Mga Susing Salita: *Warm Bodies*, Concerned Artists of the Philippines, semiyotikang pangmuseo, kalayaan sa pamamahayag, Pilipinong sining biswal

ABSTRACT

On 26 January to 17 February 2024, the Concerned Artists of the Philippines opened an exhibit titled *Warm Bodies: Upholding Freedom of Expression* at the University of the Philippines Fine Arts Gallery, Diliman, Quezon City. It was a response to the official visit of the United Nations Special Rapporteur on Freedom of Opinion and Expression in the country. The exhibit presented how artists and cultural workers fought for freedom of expression amidst repression by government forces. This context invites a careful examination of how an exhibit constructs and communicates its narrative to the public. In this regard, the study analyzes the exhibit *Warm Bodies* through the lens of museum semiotics. The discussion is divided into two substantive sections: 1) segmentation of the exhibit and 2) inventory and coordination of the linguistic, iconic, and design codes in the exhibit. The analysis shows the following themes which were woven in the overall narrative: 1) colonialism and neocolonialism, 2) historical distortion, 3) political persecution, 4) violence and abuse of power, and 5) dissent and struggle. In the end, the study emphasizes that the persistent narration of the story of oppression and resistance in Philippine society is necessary and may result in larger movements in the future.

Keywords: *Warm Bodies*, Concerned Artists of the Philippines, museum semiotics, freedom of expression, Philippine visual arts

For it is the supreme duty of the artist to investigate the truth, no matter what forces attempt to hide it. And then to report it to the people, to confront them with it, like a whiplash that will cause wounds but will free the mind from the various fantasies and escapist fare that the Establishment pollutes our minds with.

—sipi mula sa “Artist as Citizen” ni Lino Brocka (1939-1991), Pambansang Alagad ng Sining para sa Pelikula at Brodkast

Introduksiyon

Noong 2 Enero hanggang 2 Pebrero 2024, bumisita sa Pilipinas si Irene Khan, United Nations (UN) Special Rapporteur on Freedom of Opinion and Expression, upang siyasatin ang estado ng pagtataguyod sa karapatan sa malayang pagsasalita at pamamahayag sa bansa. Kabilang ito sa mga gawain ng UN upang matiyak na napangangalagaan ang mga pundamental na kalayaang inihayag sa preambulo ng 1948 Universal Declaration of Human Rights, kung saan nangunguna ang kalayaan sa pagsasalita at pamamahayag (Umali). Samantalang ang pagbisita ni Khan ay bunsod ng imbitasyon ng pamahalaan ng Pilipinas (Khan 1), napapanahon ito sapagkat ang Pilipinas ay nananatiling isa sa pinakamapapanganib na bansa para mga mamamahayag at iba pang praktisyoner sa midya, mga artista at manggagawang pangkultura, mga akademiko, mga aktibista, at iba pang kritikal sa pamahalaan. Sa tala ng World Press Freedom Index 2023, ang Pilipinas ay ika-132 sa 180 bansa at minarkahang nasa mahirap na sitwasyon. Ayon dito, “dumanas ng mga pag-atake at panggigipit ang mga mamamahayag at awtlet pangmidya na masyadong kritikal sa pamahalaan mula noong 2016” (“Philippines”; amin ang salin). Sa tala naman ng Freedom in the World 2023, ang Pilipinas ay bahagyang malaya at may gradong 58/100 lamang. Sa aspekto ng kalayaan sa pagsasalita, binanggit nito na ang mga mamamahayag sa Pilipinas ay nakararanas ng mga pisikal na pag-atake, pagbabanta, red-tagging, at pagpatay (“Philippines: Freedom in the World”).

Sa kasaysayan ng pamamahayag sa Pilipinas, maituturing ang rehimen ng diktador na si Ferdinand Marcos, Sr. bilang isang napakadilim na yugto. Sa pagpapatupad niya ng Batas Militar noong 1972 hanggang sa pagpapatalik sa kaniya noong 1986 sa pamamagitan ng makasaysayang EDSA People Power Revolution,

lubusang nasikil ang kalayaan sa pagsasalita at pamamahayag ng mga Pilipino (Umali). Gayunpaman, mula 1986 hanggang 2022, nananatiling nabubusalan ang kalayaang ito. Tinatayang nasa 199 mamamahayag ang pinaslang sa bansa (Bollo). Ayon sa kaniyang preliminaryong ulat, sinabi ni Khan na sa kaniyang pakikipagpulong sa iba't ibang miyembro ng lipunang sibil, palagi niyang naririnig ang red-tagging o terror-tagging ng pamahalaan, kung saan ang mga grupo o indibidwal ay pinararangang sumusuporta o kaanib ng Communist Party of the Philippines-New People's Army (CPP-NPA) (3). Nagiging instrumento ito ng pamahalaan upang patahimikin ang mga entidad na may mga pananaw na kritikal at progresibo. Nagresulta ito sa mga pagbabanta, ilegal na pagmamanman, pag-atake, at pagpatay, gayundin sa panliligalig ng kalayaan sa pagsasalita na sumisikil sa aktibismo, peryodismo, debate, at kritisismo (Khan 4). Lubusan itong pinalakas sa ilalim ng administrasyon ni dating Pangulong Rodrigo Duterte, lalo na sa pamamagitan ng nilikha nitong National Task Force to End Local Communist Armed Conflict (NTF-ELCAC).

Sa cyberspace, lubusan ding nararamdaman ang mga panliligalig na ito. Bukod sa mga pagbabanta, itinuturing na pinakamatinding kaaway ngayon ng malayang pamamahayag ang paglaganap sa social media ng disimpormasyon, misimpormasyon, fake news, at black propaganda (Umali). Hinahadlangan nito ang malayang pag-akses sa tama at mapagkakatiwalaang impormasyon na mahalaga sa isang demokratikong lipunan. Bagama't sinabi ni Pangulong Marcos Jr. na walang lugar ang fake news sa modernong lipunan, matatandaang siya ang pinakanakinabang sa disimpormasyon noong kampanya sa pambansang halalan noong 2022 (Cupin).

Kabilang sa mga nakararanas ng pagsikil sa kalayaan sa pagsasalita at pamamahayag ang mga artista ng iba't ibang midya. Bilang kanilang tugon sa pagbisita ni Khan sa Pilipinas, binuksan ng Concerned Artists of the Philippines (CAP) sa publiko noong 26 Enero hanggang 17 Pebrero 2024 ang isang eksibit na pinamagatang *Warm Bodies: Upholding Freedom of Expression* sa University of the Philippines (UP) Fine Arts Gallery, Diliman, Quezon City. Ayon sa kurador ng eksibit na si Propesor Lisa Ito-Tapang, ang eksibit ay isang "panahunang paglalantad" (temporal unpacking) ng krisis sa karapatang pantao sa loob at labas ng komunidad ng Pilipinong sining (*On The Historical Imperative*). Karaniwang

naririnig ang mga salitang “warm bodies” tuwing may mga pagtitipon upang tukuyin ang mga taong dumalo rito. Ayon kay Ito-Tapang, isa itong paraan ng pagbibilang ng mga tao at pagpapahayag ng pangangailangan sa maraming tao sa mga gawain tulad ng mga kilos-protesta. Ngunit nais ipaalala ng eksibit na may kuwento ang bawat warm body na lumalahok sa mga kilusang panlipunan, at ang mga kuwentong ito ay matatagpuan sa bawat likhang-sining (Ito-Tapang).

Sinipat ng *Warm Bodies* ang mga paraan ng mga artista at manggagawang pangkultura, mula noong dekada 70 hanggang kasalukuyan, sa pagtataguyod ng kalayaan sa pamamahayag sa gitna ng panunupil at panggigipit ng mga puwersa ng pamahalaan. Mula sa pagkakatatag ng CAP noong 1983 hanggang sa kasalukuyan, naging aktibo ito sa paglaban sa iba’t ibang uri ng represyon at pakikipag-ugnayan sa iba pang sektor ng lipunan. Naging biktima rin ang mga kasapi nito sa iba’t ibang uri ng sensorsyip at pagbabanta dahil sa kanilang mga paninindigan. Sa pamamagitan ng eksibit na *Warm Bodies*, patuloy na ipinaaalala ng CAP na hindi pa tapos at lalong kinakailangan sa kasalukuyan ang pakikibaka para sa kalayaan sa pagsasalita at pamamahayag.

Sa ganitong konteksto, ipinapalagay ng pag-aaral na ang koleksiyon ng mga artepaktong matatagpuan sa loob ng eksibit na *Warm Bodies* ay may ipinahahayag na naratibo. Samakatwid, ang eksibit ay isang tekstong maaaring basahin. Kaugnay nito, tinugunan ng pag-aaral ang pangunahing suliranin na: “Ano ang ipinahahayag na naratibo ng mga kurador ng eksibit na *Warm Bodies*?” Mula sa pangunahing suliraning ito, nais sagutin ng pag-aaral ang sumusunod na katanungan: 1) “Paano maaaring imapa sa mga seksiyon o segment ang eksibit na *Warm Bodies*?”; 2) “Ano-ano ang mga kahulugang matatagpuan sa bawat seksiyon o segment ng eksibit?”; at 3) “Paano nagkakaugnay-ugnay sa isang naratibo ang mga kahulugang matatagpuan sa eksibit?”

Makabuluhan ang pag-aaral na ito sapagkat nagbibigay ito ng pagpapahalaga sa kasaysayan at pinapakahulugan ang mga pangyayaring may kinalaman sa pakikibaka para sa kalayaan sa pagsasalita at pamamahayag sa pamamagitan ng pagsusuri ng mga likhang-sining na sumibol mula rito. Inaasahan ng mga mananaliksik na makaaambag ang pag-aaral na ito sa pagdidiskurso at patuloy na pagtataguyod ng malayang pagsasalita at pamamahayag at iba pang karapatang

pantao sa bansa na humaharap sa iba't ibang uri ng banta. Sa larangan ng Araling Filipino, mahalaga ang pag-aaral na ito sa lalo pang pagpapayabong ng teoretikal na batis at aplikasyon ng semiyotika sa pagsusuri ng mga imahen sa iba't ibang midya. Sa larangan naman ng sining at museolohiya, makatutulong ang pag-aaral na ito upang mas maging malay ang mga kurador ng mga eksibit at museo sa paglalahok ng mga artempakto at pagsasaayos ng mga ito sa loob ng isang espasyo sa isang makahulugang paraan sang-ayon sa mensahe o paninindigang nais nilang matanggap ng mga bisita. Naghahandog din ang pag-aaral ng isang sistematikong paraan o proseso ng semiyotikong pagsusuri o deskodipikasyon ng isang eksibit o museo na may mga partikular na magkakasunod na hakbang na maaaring iangkop ng mga susunod na katulad na pag-aaral. Ipinakikita rin ng pag-aaral na ito na hanggang ngayon, nananatiling makabuluhan at makapangyarihang instrumento ng protesta, pagmumulat, at pakikibaka ang sining. Katulad ng CAP na naglunsad ng *Warm Bodies*, naniniwala rin ang mga mananaliksik na ang mga artista, gayundin ang mga mananaliksik na sumusuri at nagsusulat tungkol sa kanilang sining, ay may responsibilidad sa lipunan: ang paglingkuran ito sa pamamagitan ng pagsisiwalat ng katotohanan at pagtataguyod ng katarungan.

Nabanggit sa itaas na ang eksibit ay isang tekstong maaaring basahin, at sa pag-aaral na ito, ang pamamaraan ng pagbasa ay semiyotika. Mula sa mga layunin ng kurador ng naturang eksibit, makikita rin ang mga usaping panlipunan at pampolitikang nais niyang patingkarin, partikular na ang sensorsyip, represyon, mahinang pamamahala, at kawalang-katarungan sa lipunang Pilipino. Ang semiyotika bilang kagamitang metodolohikal ay makapangyarihan sa pagbasa ng iba't ibang politikal na teksto, tulad ng mga nakasulat na akda, sining-biswal, mga awitin, at iba pa. Sa Pilipinas, nakasentro ang maraming semiyotikong pag-aaral sa pagbabaklas sa “mito” ng teksto at pagpapalitaw sa ideolohiya napapaloob dito, sang-ayon sa eksplikasyon ng teoristang si Roland Barthes sa semiyotika. Sa pagsusuri ni Feorillo Petronilo Demeterio sa mga awitin ng Pilipinong rapper na si Gloc-9, mahusay na ibinuod ang kaisipan ni Barthes hinggil sa semiyolohiya batay sa libro nitong *Mythologies* na kaniya namang inilapat sa ideolohikal na pagsusuri ng mga awitin ni Gloc-9. Sa madaling pagpapaliwanag, ang semiyotika o semiyolohiya ay tumutukoy sa pag-aaral ng *sign* o senyas na binubuo ng *signifier* (i.e., ang materyal) at *signified* (i.e., ang mental na konsepto) na nagsasanib sa prosesong tinatawag na signipikasyon.

Mula sa pagsusuring semyolohikal ni Demeterio, lumitaw ang mga tema ng korapsiyon, pagkamakabayan, kahirapan at buhay-manggagawa, krimen at kaguluhan, at homopobya sa mga piling awitin ni Gloc-9 (“Semyolohikal” 25). Sa isa pang pag-aaral, inilapat din ni Demeterio (sa paraang pabaliktad o kontra-diskurso) ang semyolohiya ni Barthes sa pagsusuri naman ng mga retratong kuha ng mamamahayag na si Rafael Lerma tungkol sa “drug war” ng dating pangulong Rodrigo Duterte. Ayon kay Demeterio, ang mga mito ay diskursong kapwa nakikita o nakukubli sa mga imahen ng isang lipunan, lalo na ang mga imahen ng kulturang popular, at maaaring malay o di-malay ang tagapagpalaganap ng mito sa kabuuang dimensiyon ng kaniyang signipikasyon o sa gawain ng pagpapalaganap ng naturang signipikasyon (“Rafael Lerma’s” 93, 97). Kabilang sa mga sosyokultural na imaheng natukoy ni Demeterio mula sa dalawampu’t limang retrato ang kahirapan, pang-aapi o kawalan ng pagpapahalaga sa mga nasawi, relihiyon, mahinang pamamahala sa Pilipinas, “Oplan Tokhang” ng Philippine National Police, at ang estado. Matagumpay rin na nailapat ang mga pamamaraan ng semyotika sa pagsusuri ng mga kartung editoryal na mabisang ginagamit sa pagpapahayag ng mga isyung politikal (Montaña at Nares 261). Sa pagsusuri ng mga piling kartung editoryal mula sa iba’t ibang pahayagan sa Pilipinas na pumapatungkol sa noo’y papalapit na pambansang halalan 2022, nadekonstrak nina Joveth Jay Montaña at John Albert Nares ang mga mito tulad ng alitang politikal, politikal na kulay, mga pangako noong halalan, pag-aabuso sa kapangyarihan, ang impluwensiya ng social media sa kampanya, ang banyagang impluwensiya sa halalan, at katapatan sa halalan, na sa kabuu’y nagpapahayag ng negatibong perspektiba hinggil sa sitwasyong panghalalan ng Pilipinas (271).

Sa mga nirebyung literatura sa itaas, makikita ang tunay na kapakinabangan ng semyotika sa pagsusuri ng mga imahen sa iba’t ibang teksto. Sa pag-aaral na ito, inilapat naman ang semyotika sa pagbabasa ng mga likhang-sining. Ayon kay Alice Guillermo, sangkot sa pag-unawa ng sining ang pagbabasa sa biswal na obra bilang muling presentasyon ng mundo, isang artistikong likha, at gawaing nagpapakahulugan na nagpapahayag ng isang kompleks ng mga idea, damdamin, halagahin, saloobin, at kapaligiran na nagmumula sa mga pagtingin sa mundo at ideolohiya (1). Ang paggamit ng semyotika sa paglalantad ng ideolohiya ng likhang-sining ay matagumpay na naisagawa nina Rose Pascual Capulla at Demeterio sa isang pag-aaral hinggil sa ilang pintang matatagpuan sa isang

eksibit na pinamagatang *Sining Saysay: Philippine History in Art*. Sa partikular, sinuri nila ang apat na obrang nauukol sa panahon ng Batas Militar sa Pilipinas sa pamumuno ni Ferdinand Marcos, Sr. Ginamit nila ang semyolohiya ni Barthes upang matukoy ang mga historikal at kultural na icon na nilalaman ng mga obra at maangkat ang mga dala-dala nitong ideolohikal na usapin (Capulla at Demeterio 78). Bukod sa pagtukoy sa posisyon ng mga sinuring obra sa ideolohikal na espektro, lumitaw rin sa pag-aaral nina Capulla at Demeterio ang mga tema tulad ng diktadura, pang-aabuso sa karapatang pantao, aktibismo, demokrasya, at korapsiyon na mahahalagang paksa para sa mga Pilipinong umaasa ng panlipunang kaunlaran (77).

Ang mga pag-aaral na sinipi sa itaas ay gumamit ng semyotika sa pagsusuri ng mga indibidwal na awitin, retrato, kartung editoryal, at pinta. Samantala, ginamit naman sa pag-aaral na ito ang semyotika sa pagsusuri ng eksibit bilang isang kabuuan. Sa isang pag-aaral ni Maria de Lourdes Parreiras Horta, mahusay na ipinakita kung paano maaaring suriin ang isang museo, eksibisyon, o anomang organisadong koleksiyon ng mga artepakto sa balangkas ng semyotikang pangmuseo. Batay ito sa dalawang pangunahing teoretikal na batis—ang teorya ng semyotika ni Umberto Eco at ang semyolohiya ni Barthes. Tinitingnan ng semyotikang pangmuseo ang isang museo bilang isang sistema ng signipikasyon na may natatanging wika, i.e., isang “wikang pangmuseo,” at binubuo ng mga obhetong pangmuseo (museum objects) bilang mga behikulong nagpapakahulugan (signifying vehicles) na nagtataglay ng sign-function na nililikha (kinokodipika) ng mga tagapaghatid ng mensahe (i.e., ang kurador ng museo) at pinapakahulugan (dinedeskodipika) ng mga tagatanggap ng mensahe (i.e., ang publiko) (Horta 7). Ang mga senyas na ito ay isinaayos sa isang makahulugang paraan sa isang diskursong pangmuseo (i.e., ang rabaw ng pahayag o expression-plane) na kumakatawan sa mga mensahe (i.e., ang rabaw ng nilalaman o content-plane) (7-8). Lumilitaw mula rito na na ang museo ay maituturing bilang isang tekstong maaaring basahin. Ayon kay Daria Arkhipova, ang tekstual na analisis ng isang museo ay maaaring makapagbigay-liwanag sa mga estruktural na ugnayan sa pagitan ng lahat ng mga bahagi at gamit ng museo bilang isang kabuuan (255). Samakatwid, ang mga artepakto sa loob ng museo ay maiihalintulad sa pinakamaliliit na bahagi ng isang teksto, tulad ng mga salita at pangungusap. Sa ganang ito, lumalabas na ang museo bilang teksto ay ipinahahayag (i.e., nakapako ito sa isang wika o sistema ng

mga senyas), kinumpleto (i.e., may isinasalaysay itong idea), at estrukturalisado (i.e., mayroon itong kaayusang panloob) (Arhipova 255). Gayunman, kailangan pa ring isaisip na ang mga bagay-bagay sa isang museo, bilang mga indibidwal na obheto, ay may kani-kaniyang taglay na mga simbolo at kahulugan. Ngunit kapag pinagsama-sama na ang mga ito sa isang espasyo, nagkakaroon ang koleksiyon ng mga bagong kahulugan bilang isang kabuuan. Ayon kina Samuel Smith at Kenneth Foote, ang pagkakaayos ng espasyo at pagpoposisyon ng mga bagay sa loob nito ay karaniwang may malaking ambag sa pagpapakahulugan (2). Maihahalintulad ito sa pagsasaayos ng mga pangungusap at kaisipan sa loob ng isang teksto upang makapagpahayag ito ng isang mensahe o diskurso. Samakatwid, nagdidiskurso ang mga kagamitan sa museo sapagkat inayos ang mga ito sa isang makahulugang paraan.

Hindi rin maihihiwalay ang kahulugan ng museo sa kontekstong panlipunan nito. Hindi matatanggal ang suhetibong elemento sa konteksto ng museo sapagkat ang mismong proseso ng pagpili ng mga bagay na ilalahok sa eksibit at pagsasaayos ng mga ito sa isang “makahulugang” paraan ay hitik na sa intensiyon sa parte ng mga kurador. Bitbit naman ng mga bibisita sa museo ang namamayaning ideolohiya ng lipunan kung saan inilunsad ang museo. Sa seymotikong pagsusuri ng isang museong pang-agham, binigyang-diin nina Glykeria Anyfandi et al. ang pangangailangan sa mas malalim na pagsisiyasat sa kung paano nililikha ang kahulugan sa museo kaugnay ng at sa loob ng mas malawak na kapaligirang sosyo-kultural (231). Natatransporma rin ang kahulugan ng mga kagamitan sa loob ng museo na naiimpluwensiyahan ng namamayaning kaayusang panlipunan at mga dominanteng ideolohiya (Anyfandi et al. 231). Mula sa isang seymotikong perspektiba, ang mga gawain tulad ng pagpili, pagsasaayos, at pagtatanghal ng mga artepakto sa museo ay may simbolikong papel na hinubog ng pang-ilalim na lohikang panlipunan (Zou et al. 2). Ayon kay Peter Vergo, ang pagkakaroon o kawalan ng mga partikular na bagay sa isang museo ay sumasalamin sa mga partikular na puwersang ideolohikal at mga ugnayang panlipunan (sinipi sa Zou et al. 2). Ang mga bagay na ito ay nakaiimpluwensiya sa diskurso at naratibo ng mga museo.

Sangkot sa pangangalap ng datos para sa pag-aaral na ito ang dokumentasyong biswal ng buong espasyo ng eksibit. Noong 6-7 Pebrero 2024, bumisita sa eksibit ang mga mananaliksik upang kumuha ng mga larawan at bidyo. Mula sa entrada

ng eksibit, kumuha ng bidyo ang mga mananaliksik habang naglalakad papasok at paikot sa buong eksibit upang maidokumento ang pagkakaayos ng mga bagay at obra sa loob nito. Sinunod ng mga mananaliksik ang mga panandang arrow sa sahig habang iniikot ang eksibit. Pagkatapos nito, kinunan ng larawan ang bawat obra sa loob ng eksibit, kasama na ang kalakip na karatula na naglalaman ng mga impormasyon tungkol sa obra. Mula sa dokumentasyong ito, lumikha ng isang simpleng floor plan ng eksibit ang mga mananaliksik (tingnan ang Figura 1). Naidokumento rin ng mga mananaliksik ang konseptong papel na nakapaskil sa eksibit at nagsagawa rin ng interbyu ang mga mananaliksik sa kurador ng eksibit na si Propesor Lisa Ito-Tapang na nagsilbing supplementaryang datos sa pagdedeskodipika ng naratibong nilalaman nito.

Sa pagsusuri ng naratibong ipinahahayag ng eksibit na *Warm Bodies*, sinunod ng mga mananaliksik ang balangkas ng semyotikang pangmuseo ni Horta na siyang sisipiin sa mga susunod na talata ng seksiyong ito. Ayon sa kaniya, may tatlong magkakasunod na yugto ang semyotikang pangmuseo: 1) pagsusuri ng mensahe gamit ang mga metodong semyotiko at retorikal; 2) pagsusuri ng pagtanggap sa mensahe gamit ang ebalwasyon ng mga bumisita sa museo; at 3) pagsusuri ng datos mula sa una't ikalawang yugto upang matasa ang antas ng kabisaan o komunikabilidad ng museo (186-88). Sapagkat interesado lamang ang pag-aaral na ito sa nilalamang naratibo ng eksibit, ililimita lamang ang kasalukuyang pag-aaral sa unang yugto ng pagsusuri. Mayroon itong tatlong yugto na isinang-ayon ni Horta kay Barthes (176): 1) segmentasyon; 2) imbentaryo ng mga koda; at 3) koordinasyon ng mga koda sa isang naratibo.

Tinutugunan ng segmentasyon ang unang tiyak na suliranin ng pag-aaral. Sangkot dito ang paghahati-hati sa teksto (i.e., ang buong museo) sa mga piraso na maaaring paglunsaran ng mas malalimang pagbasa, o mga yunit na tinatawag na lexia (176). Magagawa ito sa pamamagitan ng pagmamapa sa plano ng museo o pagtukoy sa mga seksiyon o pangunahing paksa nito (187). Mula sa mga naidokumentong obra sa loob ng eksibit, pinagpangkat-pangkat ang mga ito. Maihahalintulad ito sa isinagawa nina Capulla at Demeterio na pagkakalaster ng mga icon na matatagpuan sa obrang kanilang sinuri. Samantalang minapa nina Capulla at Demeterio ang mga senyas ng isang pinta, minapa naman ng kasalukuyang pag-aaral ang mga behikulong nagpapahiwatig (i.e., mga obheto) ng isang buong eksibit.

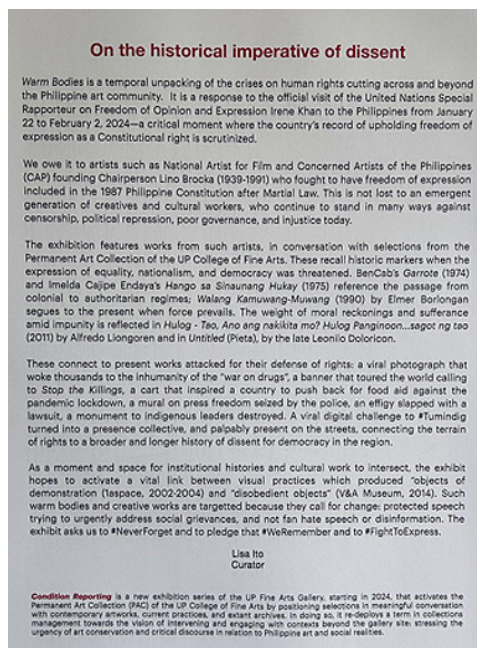
Tinutugunan naman ng imbentaryo ng mga koda ang ikalawang tiyak na suliranin ng pag-aaral. Sa yugtong ito, tinutukoy ang mga kahulugang napapaloob sa bawat *lexia* o segment ng museo (177). May tatlong koda ang wikang pangmuseo: 1) kodang lingguwistiko; 2) kodang ikoniko; at 3) koda ng disenyo. Tumutukoy ang kodang lingguwistiko sa mga tekstong berbal na kalakip ng bawat obra (198). Ginagamit ang kodang lingguwistiko sa pagkontrol sa pagtanggap ng mensahe sapagkat nagbibigay ito ng balangkas sa ninanais na paraan ng pagbasa ng mga tagapagsalaysay ng naratibo (i.e., mga kurador ng museo) (246). Tumutukoy naman ang kodang ikoniko sa mga kongkreto at biswal na tandang makikita sa mga obra (198). Tumutukoy naman ang koda ng disenyo sa paraan ng pagkakatanghal o framing ng mga kodang ikoniko sa espasyo ng museo (199). Sangkot dito ang dramatikong pagkakaayos, estilo, o dekorasyon na nakaaambag sa ekspresyon ng mga damdamin at saloobin ng mga tagapaghatid ng mensahe kaugnay ng nilalamang nais nilang ipahayag (114).

Tinutugunan naman ng koordinasyon ng mga koda ang ikatlong tiyak na suliranin ng pag-aaral. Sangkot dito ang pag-uugnay-ugnay ng mga kahulugang natukoy sa una at ikalawang yugto sa isang pangkalahatang naratibo. Tinitingnan dito ang museo bilang “nasa proseso” ng pagpapahayag ng mensahe na maaaring sumangguni sa mga reperensiyang nasa loob at nasa labas ng eksibit (Horta 178). May kani-kaniyang papel na ginagampanan ang mga kodang lingguwistiko, ikoniko, at disenyo sa pagbubuo ng naratibo. May tatlong gamit ang kodang lingguwistiko: reperensiyal, ekspresibo, at konatibo. Reperensiyal ang kodang lingguwistiko kapag binibigyang-ngalan nito ang kongkretong bagay sa isang natural at mapaggiit na paraan (Horta 262). Samakatwid, isa itong direktang representasyon ng bagay na pinatutungkulan ng salita o mga salita. Konatibo (conative) ang kodang lingguwistiko kapag iginigiit nito ang gustong paraan ng pagbasa ng tagapaghatid ng mensahe sa pamamagitan ng detalyadong paglalarawan ng mga anyo, hugis, at iba pang mga tanda na gumagamit ng mga panloob at panlabas na sanggunian (263). Ekspresibo naman ang kodang lingguwistiko kapag ibinubunyag nito ang sistema ng signipikasyon o ang mismong mensahe na nais ipahayag ng awtor ng diskurso (265). Sa mga salita ni Barthes, ito ang “mito” na nais ipalaganap ng tagapaghatid ng mensahe. Ginagamit naman na subkoda ang kodang ikoniko sapagkat pinatutungkulan ito ng kodang lingguwistiko sa paraang mapangangatwiran o mailalarawan ito

(268). Samakatwid, nagsisilbing suporta ang kadang ikoniko sa kodipikasyon ng kahulugan. Mangyari pa, ang kadang ikoniko ay nagpapatunay o nagpapatibay sa mitikal na lengguwahe ng tagapaghatid ng mensahe (272). Ang disenyo naman ng eksibisyon ay sumusuporta sa paliwanag na ibinibigay ng mga tagapaghatid ng mensahe sa publiko (274). Nag-aambag ang disenyo sa pagbibigay ng lalim sa itinatag na kaayusan sa loob ng eksibisyon (274).

Pagtukoy sa mga Segment ng Eksibit

Sa ibang museo o eksibit, karaniwang may inihandang floor plan o mapa ang mga kurador na nagpapakita kung paano nakagrupo ang mga artepakto sa mga seksiyon o mas maliliit na eksibisyon. Gayunman, walang ganitong katangian ang *Warm Bodies* kung kaya't nasa kamay ng mga mananaliksik kung paano hahatiin sa mas maliliit na segment ang eksibit upang magsilbing lexias ng mas malalimang pagbasa sa mga susunod na yugto ng pagsusuri. Unang tiningnan ang tila konseptong papel na nakapaskil sa bandang entrada ng eksibit na pinamagatang *On The Historical Imperative of Dissent* (tingnan ang Imahen 1)

Imahen 1: Nakapaskil na konseptong papel ng eksibit

sa pag-asang inilalarawan doon kung paano isinaayos ang mga kagamitan sa loob ng silid. Bagama't hindi eksplisitong nagbanggit ang naturang teksto ng mga partikular na seksiyong bumubuo sa eksibit, nagbibigay ito ng idea sa kung paano pinili ang mga obrang ilalahok sa eksibit. Ayon dito, pumili ang kurador ng mga obra mula sa permanenteng koleksiyon ng UP College of Fine Arts na nilikha sa panahong may pagbabanta sa pagkakapantay-pantay, nasyonalismo, at demokrasya sa bansa. Isinama sa eksibit ang mga obrang ito upang "makipag-usap" sa mga mas kontemporaryong obra na inatake ng estado dahil sa pagtataguyod ng mga ito sa karapatang pantao. Kinalap ang mga obrang ito sa pamamagitan ng mga network at kontak ng kurador sa mga kultural na organisasyon at mga mismong artista at manggagawang pangkultura (Ito-Tapang). Ang mga obra ding ito ay ginawan ng case study ng CAP at isinama sa ulat na kanilang isinumite kay Khan (Ito-Tapang). Sa ganang ito, ang eksibit ay nagsilbing salubungan at lunsaran ng talastasan ng nakaraan at kasalukuyan.

Ang ikalawang isinaalang-alang ng mga mananaliksik sa segmentasyon ng eksibit ay ang mga arrow na nakadikit sa sahig na tila nagmumungkahi sa mga bisita ng partikular na paraan ng paglakad at pag-ikot sa eksibit. Ang mga naturang pananda ay nakatutulong sa oryentasyon at sirkulasyon sa loob ng eksibit. Sangkot sa oryentasyon ang kamalayan at pag-unawa sa mga tema at pagkakaayos ng mga paksa sa isang pasilidad (Bitgood 156). Kapaki-pakinabang para dito ang mga kagamitang pang-oryentasyon tulad ng mga mapa at iba pang panandang pandireksiyon. Inilalarawan naman ng sirkulasyon ang galaw at pagbagtas ng mga tao sa loob ng pasilidad (156). Bagama't walang anomang paalala sa loob ng eksibit na kailangang sundin ang direksiyong ibinibigay ng mga arrow, maaaring ipahayag ng mga panandang ito (tingnan ang Pigura 1) ang idea ng mungkahing landas mula sa parte ng kurador. Sa katunayan, ayon kay Ito-Tapang, ito nga sana ang ideal na direksiyon ng pag-ikot sa eksibit. Kung mula sa entrada ay lumakad ang bisita patungo sa kanang bahagi ng eksibit, magsisimula muna siya sa mas historikal na dimensiyon ng eksibit sa pamamagitan ng mga obrang nagpapakita kung bakit nga ba nasa ganitong sitwasyon ngayon ang bansa (Ito-Tapang). Ngunit maaari din naman daw na magsimula sa kaliwang bahagi ng eksibit ang bisita kung saan makikita naman niya ang mga mas kontemporaryong obra tungkol sa extrajudicial killings hanggang sa unti-unti niyang mabalikan ang kasaysayan habang lumalakad patungo sa kanang bahagi ng eksibit (Ito-Tapang). Sang-

ng malayang pagsasalita at pamamahayag. Una na riyan ang rehimen ni dating pangulong Ferdinand Marcos, Sr. (1965-1986) na mula 1972 hanggang 1986 ay isinailalim sa madugong diktadura ang bansa. Ang rehimen naman ni dating pangulong Rodrigo Duterte (2016-2022) ay nagmarka rin bilang isang awtoritaryang rehimen sa kaniyang pagpapatupad ng “war on drugs” o giyera kontra droga, pagpapalawig sa kapangyarihan ng mga koersibong institusyon tulad ng kapulisan at militar, sistematiko at agresibong pag-atake sa oposisyon at midya, at disimpormasyon (Curato). Ang rehimen naman ni pangulong Ferdinand “Bongbong” Marcos, Jr., bagama’t hindi pa natatapos, ay hindi maihihiwalay sa rehimen ng kaniyang ama. Aktibong ginamit ng nakababatang Marcos ang pangalan at alaala ng ama sa kaniyang kampanya. Ipinagtanggol din niya ang pagpapatupad ng Batas Militar ng ama, at sinabing ito’y kinakailangan upang maipagtanggol umano ng pamahalaan ang sarili nito sa mga rebelde (Flores).

Imahen 2: Harapang panig ng eksibit

Patuloy rin niyang itinatangi ang nakaw na yamang kinamal ng kanilang pamilya noong namuno ang kaniyang ama (Chi). Katulad ng nabanggit sa panimula, ang paggamit ni pangulong Marcos Jr. ng disimpormasyon ay matinding hadlang din sa malayang pagsasalita at pamamahayag.

Imbentaryo at Koordinasyon ng mga Koda

Mula sa mga natukoy na segment na magsisilbing lexias ng mas malalimang pagbasa sa eksibit, inilista sa mga talahanayan sa ibaba ang mga kodang lingguwistiko, ikoniko, at disenyo na matatagpuan sa bawat lexia. Sa ilalim ng kodang lingguwistiko, inilista ang mga pasulat na tekstong kalakip ng bawat obheto sa eksibit, partikular na ang pangalan ng awtor, pamagat, at petsa ng pagkakalikha para sa mga likhang-sining. Para sa mga obheto ng eksibit na pahayag o sanaysay, inilista sa ilalim ng kodang lingguwistiko ang pangalan ng awtor, pamagat, petsa, at maikling buod ng nilalaman ng mga ito. Inilista naman sa ilalim ng kodang ikoniko ang mga kongkreto at biswal na tanda, tulad ng mga partikular na imahen, simbolo, at mga materyal na ginamit. Inilista naman sa ilalim ng koda ng disenyo ang paraan o estilo ng pagkakaayos ng partikular na obheto sa espasyo ng eksibit. Pagkatapos ng bawat talahanayan, inilahad naman ang pag-uugnay-ugnay ng mga natagpuang koda sa isang naratibo.

Segment 1, “Rehimeng Marcos, Sr.”: Inilista sa Talahanayan 1 ang mga artepaktong napapaloob sa unang segment at ang mga kodang lingguwistiko, ikoniko, at disenyo na natagpuan sa bawat isa.

Kung pagbabatayan lamang ang kodang lingguwistiko ng mga obra sa segment na ito, hindi magagagap ang kahulugan ng mga ito. Hindi ekspresibo o kahit konatibo man lang ang mga kodang lingguwistiko. Walang detalyadong paglalarawan sa nilalaman ng bawat obra, at wala ring paliwanag sa kung ano ang mensahe ng mga ito. Dito kapaki-pakinabang ang pagbabasa sa kodang ikoniko na sumusuporta sa kodang lingguwistiko sa kodipikasyon ng kahulugan.

Ang mga tandang makikita sa *Laman Loob* (2018) (tingnan ang Imahen 3), partikular na ang mga salitang “BENEVOLENT ASSIMILATION” at “MANIFEST DESTINY” na nakaukit sa hawakan ng palakol (na siyang bumiyak sa ulo ng taong nalantad ang laman-loob), gayundin ang mga simbolo ng krus, ang salitang “INDIO,” at

Talahanayan 1: Mga Koda sa Segment na “Rehimeng Marcos, Sr.”

Bilang sa Floor Plan	Kodang Lingguwistiko	Kodang Ikoniko	Koda ng Disenyo
1	Toym Imao <i>Laman Loob</i> , 2018 Fiberglass, welded steel, pounded brass, carved wood	Biniyak na ulo ng tao; laman-loob ng ulo; palakol na may nakaukit na mga salitang “BENEVOLENT ASSIMILATION” at “MANIFEST DESTINY”; maskarang may krus at may nakalawit na dilang may nakaukit na salitang “AMEN” sa baybayin; salitang “INDIO”; maskarang demonyo	Nakatayong eskultura; nasa bungad ng eksibit; nasa gitnang bahagi
2	Toym Imao <i>Nganga at Ngawa</i> , 2018 Fiberglass, welded steel, pounded brass, carved wood	Ulo ng tao na may nakapatong na dalawa pang ulo; ulong kulay pula na nakalawit ang dila na may mga salitang “NGAWA”; ulong may pintang bungo sa mukha na nakalawit ang dila na may mga salitang “NGANGA”; espadang may nakaukit na mga salitang “SOMEDAY THE SONS OF LIGHT SHALL FILL ALL THE EARTH, THE MORNING OF JUSTICE SHALL HAVE COME TO ITS BIRTH” sa harap at “SO WE’LL ALL WAVE OUR BANNER HIGH FREE THROUGH THE AIR, FOR THE LOVE AND GLORY WE THEN ALL SHALL SHARE” sa likod	Nakatayong eskultura; nasa kanang bahagi ng eksibit; nasa tabi ng talaan ng mga bumisita sa eksibit
3	Imelda Cajipe-Endaya <i>Hango sa Sinaunang Hukay</i> , 1975 Etching 57.9 x 36.7 cm	Mga pigurang bilog na tila nasa hukay; mga salitang nakabaybayin tulad ng “PILIPINAS” at “PANAHOON”; mga salitang “LUHA,” “LUPA,” “NINUNO,” “NILIMOT,” “CHINO,” “BIFFAYAS,” at “NEGRILLOS”	Nakapaskil sa puting pader kasama ng iba pang obra; nakalagay sa kuwadro na may salamin; nasa kanang bahagi ng eksibit

Bilang sa Floor Plan	Kodang Lingguwistiko	Kodang Ikoniko	Koda ng Disenyo
4	BenCab <i>Garrote</i> , 1974 Etching 15.2 x 19.6 cm	Isang taong ginarote sa ibabaw ng isang platapormang kahoy	Nakapaskil sa puting pader kasama ng iba pang obra; nakalagay sa kuwadro na may salamin; nasa kanang bahagi ng eksibit
5	Elmer Borlongan <i>Walang Kamuwang-muwang</i> , 1990 Oil on canvas 76.2 x 76.2 cm	Portrait ng isang pamilyang may pitong miyembro; krus; mga salitang "ORA PRO NOBIS"; mga militar; mga helicopter; mga taong natatakpan ang ilong at bibig	Nakapaskil sa puting pader kasama ng iba pang obra; nakakuwadro; nasa kanang bahagi ng eksibit
6	Alfredo Liangoren <i>Hulog (Tao, Ano ang nakikita mo? Hulog Panginoon . . . sagot ng tao)</i> , 2011 Oil on canvas 122.3 x 155 cm	Taong may hawak na tatsulok sa kanang kamay at puso ng saging sa kaliwang kamay; mga salitang "SA PAMAMAGITAN NITO, IPAPAKITA KO ANG PAGKAKAMALI NG AKING BAYAN." - PANGINOON" sa tatsulok	Nakapaskil sa puting pader kasama ng iba pang obra; hindi nakakuwadro; nasa kanang bahagi ng eksibit
9	George Burchett <i>Democracy</i> , 2014 Screen print on DZO paper 220 x 336 cm	Mga kamay na nakaturo sa itaas ang hintuturo; mga pigurang tao na nakasalakot na kulay itim at pula; salitang tila "demokratia" ngunit mali ang baybay	Nag-iisang nakapaskil sa puting pader; pinagtagni-tagning anim na panel; nasa dulong gitnang bahagi ng eksibit

Imahen 3: *Laman Loob* (2018) ni Toym Imao

ang salitang “AMEN” na nakasulat sa katutubong baybayin, ay nagpapahiwatig ng kolonyal na karanasan ng mga Pilipino sa ilalim ng mga Espanyol at Amerikano. Ayon kay Ito-Tapang, ipinosiyon ito bilang pambungad na obra ng eksibit dahil sa praktikal at simbolikong konsiderasyon. Una, ang malawak na espasyong kinalalagyan nito ay nararapat para sa mga obrang tridimensiyonal, at ikalawa, iniuugnay nito sa mahabang kasaysayan ng kolonyalismo ang pagsupil ng kalayaan sa pamamahayag na napakatingkad sa ilalim ng diktadurang Marcos Sr. (Ito-Tapang). Ito rin marahil ang dahilan kung bakit kasunod ng *Laman Loob*, makikita naman ang obrang *Nganga at Ngawa* (2018) na ang imahe’y direktang nauukol kay Marcos Sr. Maiuugnay ang mga kahulugang matatagpuan sa *Laman Loob* sa mga kahulugang matatagpuan sa *Hango sa Sinaunang Hukay* (1975) (tingnan ang Imahen 4), kung saan ang mga biswal na tanda tulad ng mga salitang nakabaybayin na “PILIPINAS” at “PANAHOON”; mga salitang “LUHA,” “LUPA,” “NINUNO,” at “NILIMOT”; at mga salitang mula sa Boxer Codex (isang dokumentong nagtatala ng impormasyon tungkol sa prekolonyal na lipunang Pilipino) tulad ng “CHINO,”

Imahen 4: *Hango sa Sinaunang Hukay* (1975) ni Imelda Cajipe-Endaya

“BIFFAYAS,” at “NEGRILLOS” ay nagpapahayag naman ng idea ng pagsasantabi, pagsasawalang-bahala, o pagbabaon sa limot (kung kaya’t kailangang hanguin mula sa hukay) sa mga bagay na katutubo sa mga Pilipino at sa mismong mga katutubong Pilipino. Makikita ito sa maraming paraan, tulad ng pagkakamkam sa mga lupang ninuno at iba pang uri ng karahasan sa mga katutubo, at bunsod din ito ng mga puwersa ng kolonyalismo at makabanyagang polisiya ng gobyerno. Makikita rin ang idea ng kolonyalismo sa *Garrote* (1974) (tingnan ang Imahen 5) kung saan makikita ang isang taong biktima ng di-makataong hustisya sa pamamagitan ng pagbitay sa garote noong panahon ng mga Espanyol. Ang mga paring martir na sina Mariano Gomez, Jose Burgos, at Jacinto Zamora o mas kilala sa tawag na Gomburza ay mga tanyag na halimbawa ng mga Pilipinong di-makatarungang pinatay sa naturang pamamaraan.

Ang ulo naman sa base ng *Nganga at Ngawa* (2018) (tingnan ang Imahen 6) ay kamukha ni Marcos Sr. Nakapatong sa ulong ito ang dalawang ulo rin na

Imahen 5: *Garrote* (1974) ni BenCab

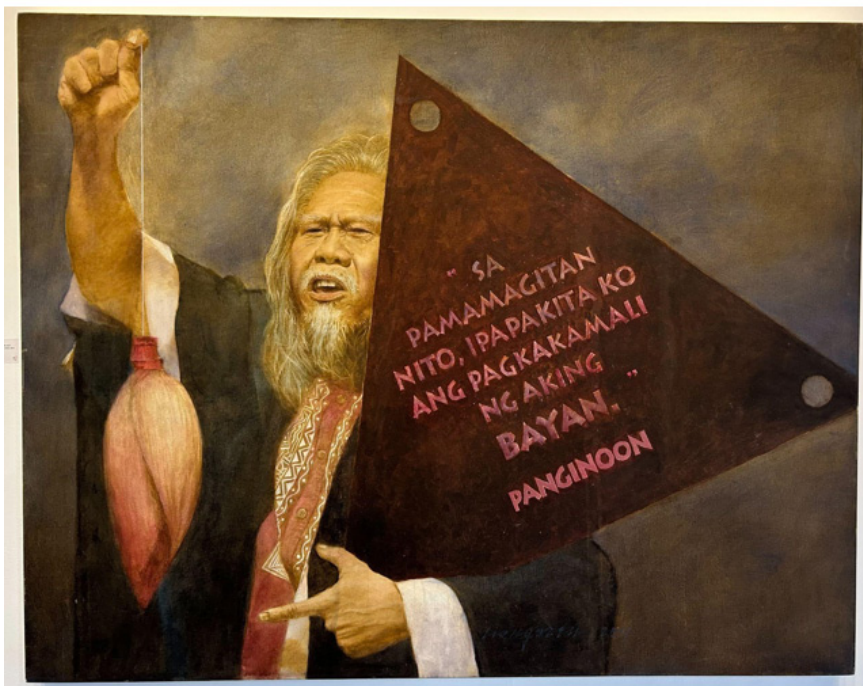

Imahen 6: *Nganga at Ngawa* (2018) ni Toym Imao

nakalawit ang dila kung saan mababasa ang mga salitang “NGANGA” at “NGAWA.” Nasa kaniyang lingkod ang isang espada kung saan nakaukit ang mga salitang “SOMEDAY THE SONS OF LIGHT SHALL FILL ALL THE EARTH, THE MORNING OF JUSTICE SHALL HAVE COME TO ITS BIRTH” sa harap at “SO WE’LL ALL WAVE OUR BANNER HIGH FREE THROUGH THE AIR, FOR THE LOVE AND GLORY WE THEN ALL SHALL SHARE” na pawang mga titik ng theme song ng anime na Voltes 5 na ipinatigil ang pag-ere noong panahon ng diktadura ni Marcos Sr. Maraming espekulasyon kung bakit ipinatigil ito ng rehimeng Marcos, at isa na rito ang paniniwalang ipinatigil ito dahil sa subersibong mensahe ng pagpapatalsik sa isang mapaniil na pinuno (Chua). Ang diktadura ni Marcos ay ipinahihiwatig din sa obrang *Walang Kamuwang-muwang* (1990) (tingnan ang Imahen 7). Pangunahing paksa ng pintang ito ang larawan ng pamilya ng awtor na si Elmer Borlongan noong siya ay sanggol at bagong binyag pa lamang (San Juan). Ipinanganak si Borlongan noong 1967, kasisimula pa lamang ng pamumuno ni Marcos Sr. sa bansa.

Imahen 7: *Walang Kamuwang-muwang* (1990) ni Elmer Borlongan

Imahen 8: *Hulog (Tao, ano ang nakikita mo? Hulog Panginoon ... sagot ng tao)* (2011) ni Alfredo Liangoren

Hindi lang ang sanggol na si Borlongan ang walang kamuwang-muwang; wala ring kamuwang-muwang ang kanilang buong pamilya sa sasapitin ng bansa sa ilalim ni Marcos Sr. Ang iba pang biswal na tanda sa naturang obra ay nagpapaalala rin sa danas ng mga Pilipino sa ilalim ng diktadura: ang mga militar, mga helicopter, at ang taumbayang humarap sa mga puwersa ng estado. Ginamit din ng pintor na si Alfredo Liangoren, isang artistang nagprotesta laban sa diktadura, bilang paksa ng pinta ang kaniyang sariling imahen sa *Hulog (Tao, Ano ang nakikita mo? Hulog Panginoon ... sagot ng tao)* (2011) (tingnan ang Imahen 8). May hawak siyang puso ng saging sa kanang kamay at tatsulok na tabletang sa kaliwang kamay na naglalaman ng mga katagang “SA PAMAMAGITAN NITO, IPAPAKITA KO ANG PAGKAKAMALI NG AKING BAYAN.’ - PANGINOON” na tila si Moises na bumaba mula sa bundok bitbit ang mga kautusan ng Diyos. Sa pamamagitan ng mga imaheng ito, nais niyang ipahayag na ang pagreresolba sa mga sakit ng lipunan ay isang gradwal na prosesong nagsisimula sa sarili—ang transpormasyon ng puso ng

Imahen 9: *Democracy* (2014) ni George Burchett

tao (*Layers and Layers 7*). Maaari ding ang kaniyang puso o sarili ay ang kaniyang sining mismo, at sa pamamagitan nito, isisiwalat niya ang tunay na kondisyon ng kaniyang lipunan na makaaambag sa unti-unting pagpapanibago nito.

Sa dulo ng segment na ito, makikita ang malaking obrang *Democracy* (2014) (tingnan ang Imahen 9). Bagama't hindi Pilipino, ang mga biswal na tanda sa pinta ng awtor na si George Burchett ay umuugnay sa Pilipinong danas ng kolonyalismo at diktadurang Marcos. Ang naturang obra ay pag-alala at pagbibigay-pugay ni Burchett sa kaniyang ama (Long), isang Australyanong mamamahayag, na nakipamuhay sa mga gerilyang Vietnamese sa Hilagang Vietnam noong Vietnam War. Naging malapit din ang nakatatandang Burchett sa rebolusyonaryong si Ho Chi Minh na nanguna sa pakikipaglaban sa mga puwersang imperyalista. Ang mga paulit-ulit na biswal na tanda ng isang taong nakasalakot o *non la* (Vietnamese conical hat) ay depiksiyon mismo ng kaniyang ama na nagsusuot nito, at ang pag-uulit-ulit nito sa espasyo ng obra ay nagpapahiwatig ng walang kapagurang pagpapatuloy at paglaban (Long). Ang mga hintuturong may tinta sa dulo ay nagpapakita naman ng idea ng halalan, ngunit ang katagang Griyego na “demokratia” sa tabi ng mga ito ay mali ang baybay. Nagpapahiwatig ito ng idea ng isang nabigong demokrasya, na maaaring pumapatungkol sa di-matagumpay

na pag-iisa ng Hilaga at Timog Vietnam sa pamamagitan sana ng isang halalan (alinsunod sa Kasunduang Geneva ng 1954) dahil sa mga motibo ng isang imperyal na bansa (ang Estados Unidos) at mga kakampi nito (Burchett). Sa halip, ang pag-iisa ay nakamit hindi sa pamamagitan ng balota kundi sa pamamagitan ng isang armadong pakikibaka (Burchett).

Kung susuriin ang koda ng disenyo sa segment na ito, masasabing wala namang katangi-tangi o agaw-atensiyong paraan ng pagsasaayos ng mga obra. Walang dagdag na dekorasyon ang mga obra. Kung nakapaskil man, ang background ay isang puting pader lang. Gayunman, sa pamamagitan ng ganitong disenyo, hindi nalilihis ang mga mata ng tumitingin palayo sa mga obra. Kung susuriin ang pagkakaayos ng mga obra, na para bang mga salita sa isang binubuong pangungusap, may makikitang isang naratibo. Ang unang sumupil sa malayang pagsasalita at pamamahayag ay kolonyalismo. Sa pamamagitan ng puwersa, ikinintal sa mga Pilipino ang kolonyal at dayuhang mga halagahin at ideolohiya, at napilitan ang mga “indio” na magsalita sa wika at kultura ng mga kolonisador. Pinilit ng mga kolonisador na ibaon sa hukay ang katutubong kaluluwa ng mga Pilipino para sa kanilang sariling mga motibo. Ang magsalita laban sa kolonyal na kapangyarihan ay may kaparusahan. Nang umalis ang mga kolonisador sa bansa, hindi pa ganap na lumaya mula sa dayuhang impluwensiya at kontrol ang mga Pilipino. Nagpatuloy ito at umigting hanggang sa panahon ng diktadura ni Marcos na sinuportahan ng Estados Unidos sa isang neokolonyal na ugnayan. Katulad noong panahon ng kolonyalismo, ang magsalita laban sa diktador ay may kaparusahan. Upang malehitimisa ang diktadura, nagsikap si Marcos na palabasing gumagana ang mga demokratikong institusyon at proseso ng bansa. Isang halimbawa nito ang snap election noong 1986 na ang resulta’y dinaya rin naman pabor kay Marcos. Maraming Pilipino ang lumaban sa diktadura sa iba’t ibang pamamaraan. Marami ang lumahok sa armadong pakikibaka. Sa dulo, napatalsik ang diktador sa kapangyarihan ng taumbayan sa pamamagitan ng makasaysayang People Power Revolution.

Segment 2, “Rehimeng Duterte”: Inilista sa Talahanayan 2 ang mga artepaktong napapaloob sa ikalawang segment at ang mga kodang lingguwistiko, ikoniko, at disenyo na natagpuan sa bawat isa.

Talahanayan 2: Mga Koda sa Segment na “Rehimeng Duterte”

Bilang sa Floor Plan	Kodang Lingguwistiko	Kodang Ikoniko	Koda ng Disenyo
7	Tarantadong Kalbo <i>Tumindig</i> , 2021 Digital print	Mga pigurang kamao na nakakuyom na may iba't ibang itsura	Nag-iisang nakapaskil sa puting pader; hindi nakakuwadro; nasa dulong gitnang bahagi ng eksibit
8	Boyet de Mesa <i>Alter-Postcard Project</i> , 2016 Digital print	Mga papel na may nakaimprentang mukha ng tao at mga salitang “FREE RENANTE GAMARA” at “FREE ALL POLITICAL PRISONERS”	Nasa loob ng lalagyang transparent; nasa dulong kanang sulok ng eksibit
11	Ding Royales <i>Replica of the Anti-Chico Dam Heroes Monument (2017) in Bugnay, Tinglayan, Kalinga Province which bears the portraits of Cordillera heroes Macli-ing Dulag, Pedro Dungooc, Sr., and Lumbaya Gayuda</i> , 2021 The original work was demolished by the Philippine National Police in 2021. Photograph 8 x 3 ft.	Tatlong panel na kahoy; may nakaukit na mukha ng tao sa bawat panel	Tatlong panel na kahoy na nakatayo; nasa dulong kaliwang sulok ng eksibit; sa tabi nito'y may isang tablet kung saan nagpe-play ang isang video kung saan ginagawa ang Anti-Chico Dam Heroes Monument
12	“Cordillera Heroes: Katutubong Dangal, Katutubong Tapang” (This speech was delivered in July 10, 2021 by Bantayog ng mga Bayani Executive Director May Rodriguez during the opening of the Katutubong Dangal, Katutubong Tapang Cultural Fair, a celebration for Cordillera heroes and unveiling of the Kalinga heroes monument replica at the Bantayog grounds. Photos from Altermidya, TAKER, and Raymund Villanueva of Kodao.)	Tekstong nakaimprenta sa apat na papel; mga larawang kuha noong pinasinayaan ang isang replika ng Anti-Chico Dam Heroes Monument sa Bantayog ng mga Bayani, Quezon City, 10 Hul. 2021	Nakadikit sa patag na ibabaw ng isang plataporma ang apat na papel na naglalaman ng teksto ng talumpati; nasa dulong kaliwang sulok ng eksibit

Bilang sa Floor Plan	Kodang Lingguwistiko	Kodang Ikoniko	Koda ng Disenyo
12	(Buod ng teksto ng mga may-akda): Ipinaalala ni Rodriguez kung paano lumaban ang tatlong bayani ng Kalinga sa diktadurang Marcos—sina Macli-ing Dulag, Pedro Dungoc, at Lumbaya Gayudan. Noong 2017, itinayo ang isang monumento sa kanilang alaala sa Bugnay, Tinglayan, Kalinga. Ipinatanggal ito ng gobyerno noong 2021 na mariing tinutulan ng Bantayog ng mga Bayani.		
14	Raffy Lerma <i>Masks (The Ones Left Behind)</i> , 2018 Photograph 76.2 x 50.8 cm	Apat na taong may maskara na umiiyak sa harapan	Nakapaskil sa puting pader kasama ng iba pang obra; hindi nakakuwadro; nasa kaliwang bahagi ng eksibit; katapat ng nakasabit na obrang may mga salitang "STOP THE KILLINGS"
15	Raffy Lerma <i>The body of alleged drug pusher Jesus Jonas lifeless on the street after he was killed in an anti-illegal drug police operation in Quezon City on October 8, 2016. According to the police, Jonas was a notorious drug dealer in the community.</i> 2016 Photograph 76.2 x 50.8 cm	Duguang lalaking nakahandusay sa lansangan; malaking anino ng isang tao sa background na pader	Nakapaskil sa puting pader kasama ng iba pang obra; hindi nakakuwadro; nasa kaliwang bahagi ng eksibit; katapat ng nakasabit na obrang may mga salitang "STOP THE KILLINGS"

Bilang sa Floor Plan	Kodang Lingguwistiko	Kodang Ikoniko	Koda ng Disenyo
16	<p>Raffy Lerma <i>Jennilyn Olayres holds her partner Michael Siaron, 30, a pedicab driver who was shot and killed by unknown motorcycle-riding gunmen along Pasay Rotonda, EDSA, on July 23, 2016. A placard was left beside the victim's body which says, "Drug pusher ako,"...</i> 2016 Photograph 75.5 x 51.4 cm</p>	<p>Isang babaeng yakap ang isang lalaking walang buhay sa lansangan sa harapan; isang karton na may nakasulat na "drug pusher"; mga taong nakatayo sa background; isang signboard na may nakasulat na "BAWAL MAGSAKAY AT MAGBABA NG PASAHERO DITO" sa background</p>	<p>Nakapaskil sa puting pader kasama ng iba pang obra; hindi nakakuwadro; nasa kaliwang bahagi ng eksibit; katapat ng nakasabit na obrang may mga salitang "STOP THE KILLINGS"</p>
17	<p>Leonilo Doloricon <i>Untitled (Pieta)</i> Watercolor on paper 14 x 8.5 cm</p>	<p>Hawak ni Maria si Hesus na walang buhay; pulang bilog</p>	<p>Nakapaskil sa puting pader kasama ng iba pang obra; nakalagay sa kuwadrang may salamin; nasa kaliwang bahagi ng eksibit; katapat ng nakasabit na obrang may mga salitang "STOP THE KILLINGS"</p>
18	<p>Jef Carnay <i>La Chica con el Pelo Rojo (The Girl with the Red Hair)</i>, 2018 "Part of the series Ang Serye ng Drama at Katakutan Pen, acrylic, colored pencil on tea and coffee stained project 40 x 46 cm"</p>	<p>Diablo; buwitre; buwaya; aso; lalaking nakaluhod; babaeng nagtatago sa likod ng palumpong; mga ulap at kidlat; mga salitang "at tinugis ng mga halimaw ang babae ... panginoong diablo, hindi po aswang ang anak ko huwag niyo po siyang sasaktan"</p>	<p>Nakapaskil sa puting pader kasama ng iba pang obra; nakalagay sa kuwadrang may salamin; nasa kaliwang bahagi ng eksibit</p>
19	<p>RESBAK (PH) <i>Stop the Killings Banner</i>, 2017 Mourning pins on cloth 871 x 145 cm STOP THE KILLINGS 2017-present Canvas cloth, acrylic pins RESBAK</p>	<p>Nabuong salita na "STOP THE KILLINGS" gamit ang mga itim na acrylic pins na ginagamit ng mga taong namatayan</p>	<p>Nakasabit; nasa kaliwang bahagi ng eksibit</p>

Bilang sa Floor Plan	Kodang Lingguwistiko	Kodang Ikoniko	Koda ng Disenyo
19	<p>“STOP THE KILLINGS” is an address by RESBAK (Respond and Break the Silence Against the Killings) --- to organized against former president Rodrigo Duterte’s War on Drugs in the Philippines. Up to 30,000 have died by police assassination and extrajudicial action since 2016. The words of the banner, which made its way through protest are pixelated by mourning pins, traditional acrylic markers worn by the bereaved.</p>		
20	<p>Tarantadong Kalbo <i>Matimyas Community Pantry, 2021</i> This image was altered and displayed in the streets of Pasig, with the artist and the community pantry initiative accused as being fronts of the New People’s Army. Digital print, .PNG digital file 25.4 x 31.75 cm</p>	<p>Tatlong tao; isang karitong kahoy na may lamang mga prutas at gulay; plakard na may nakasulat na “MAGBIGAY AYON SA KAKAYAHAN, KUMUHA BATAY SA PANGANGAILANGAN”; plakard na may nakasulat na “DEFEND JOBS PHILIPPINES DROP-OFF CENTER” na may address at cellphone number</p>	<p>Nakadikit sa patag na ibabaw ng isang plataporma; nasa kaliwang bahagi ng eksibit</p>
21	<p>Patreng Non <i>Magbigay ayon sa kakayahan, kumuha batay sa pangangailangan, 2021</i> Bamboo wood cart, concrete installation</p>	<p>Karitong kahoy na may lamang mga biskuwit at tinapay</p>	<p>Nakatayo sa kaliwang bahagi ng eksibit; nasa kaliwang bahagi ng eksibit; nakaayos na tila isang maliit na tindahan</p>
22	<p>Worn Expressions, SPELLS, Jason Magpantay, Cleo Colon <i>Sibol Society DEFEND PRESS FREEDOM Journalist Vest, 2020</i> Mixed media collage 48.26 x 58.42 cm</p>	<p>Vest na may mga guhit na bulaklak</p>	<p>Nakasabit; nasa kaliwang bahagi ng eksibit</p>

Artista bilang Aktibista

Bilang sa Floor Plan	Kodang Lingguwistiko	Kodang Ikoniko	Koda ng Disenyo
24	<p>Concerned Artists of the Philippines (Gabriel Garcia, Jeune Aramburo, Abner Dormiendo, Aldous Reyes) <i>Replica of the Fight for 58 (2019) mural commissioned from CAP by the National Union of Journalists of the Philippines (NUJP) on the 19th anniversary of the Ampatuan massacre in Maguindanao on November 23, 2019.</i></p> <p>The original mural was seized by the Civil Disturbance Management Unit of the National Capital Region Police Office during the vigil awaiting the case verdict promulgation in front of Camp Bagong Diwa, Taguig, on December 19, 2019.</p> <p>Acrylic on canvas 180.34 x 137.16 cm</p>	<p>Mga manggagawang pangmidya; mga mamamayang nagpoprotesta; mga plakard na may nakasulat na "STOP THE ATTACKS," "STOP KILLING JOURNALISTS," "186 KILLINGS SINCE 1986," "END IMPUNITY," "FIGHT FOR 58," "DEFEND PRESS FREEDOM," "STOP DDOS ATTACKS," "JUSTICE NOW," "CONVICT AMPATUAN"; backhoe; mga telebisyon</p>	<p>Nakapaskil sa puting pader; hindi nakakuwadro; nasa kaliwang bahagi ng eksibit malapit sa entrada</p>
25	<p>"Artists' Statement, Fight for 58" Acrylic on canvas November 23, 2019 Mehan Garden, Manila</p> <p>(Buod ng teksto ng mga may-akda): Ipinaliliwanag nito ang konsepto sa likod ng mural na idinisenyo para sa ika-10 anibersaryo ng Ampatuan Massacre sa Maguindanao kung saan pinatay ang 58 tao na karamiha'y mga mamamahayag. Paalala ang mural ng pakikibaka laban sa kapabayaang estado at impunidad, at ng patuloy na paghahanap ng katarungan.</p>	<p>Tekstong inimprensa sa isang papel na may larawan ng "Fight for 58" mural</p>	<p>Nakadikit sa patag na ibabaw ng isang plataporma; nasa kaliwang bahagi ng eksibit malapit sa entrada katabi ng replika ng isang mural</p>

Ang mga naitalang kodang lingguwistiko sa segment na ito ay mula pa rin sa mga label na kalakip ng bawat obra—mga batayang impormasyon tulad ng awtor, pamagat, taon, midyum, at sukat. Gayunman, kaiba sa naunang segment na “Rehimeng Marcos Sr.,” marami sa mga kodang lingguwistiko sa segment na ito ay konatibo na detalyadong naglalarawan sa obra, pati na rin ang konteksto ng mga ito. Isang halimbawa nito ang pamagat ng obrang *Replica of the Anti-Chico Dam Heroes Monument (2017) in Bugnay, Tinglayan, Kalinga Province which bears the portraits of Cordillero heroes Macli-ing Dulag, Pedro Dungooc, Sr., and Lumbaya Gayuda (2021)*. Bukod sa pagbibigay ng mga impormasyon tungkol sa pagiging replika nito, lokasyon ng orihinal na obra, at mga indibidwal na mukhang makikita rito, may kalakip din itong karagdagang impormasyon na ang monumento’y giniba ng kapulisan noong 2021. Kalakip din nito ang isang tekstong nakaimprenta sa papel, ang transkrip ng talumpating “Cordillera Heroes: Katutubong Dangal, Katutubong Tapang” (2021) na nagpapahalaga sa naturang monumento. Ganito rin ang lapit sa pagsulat ng kodang lingguwistiko ng *Replica of the Fight for 58 (2019) Mural (2024)* na nagbibigay ng mayamang detalye tungkol sa motibasyon ng mga lumikha, pangyayaring ginugunita (Ampatuan massacre) at kinahinatnan ng obra sa mga kamay ng kapulisan. May kalakip din itong isang tekstong nakaimprenta sa papel, ang “Artists’ Statement, Fight for 58” (2019). Marami ring impormasyon sa kodang lingguwistiko ng retrato ng pinaslang na si Jesus Jonas at ang retrato ni Jennilyn Olayres na yakap ang kaniyang binaril na asawa sa lansangan. Kumpleto ang mga ito sa impormasyon tungkol sa dahilan ng pagkakapatay sa dalawang biktima. Ekspresibo naman ang kodang lingguwistiko ng ibang obra, kung saan ipinahahayag na ang tema o kahulugang nais ng mga tagapaghatid ng mensahe na makuha ng mga bisita ng eksibit, katulad ng *Tumindig (2021)*, *Masks (The Ones Left Behind) (2018)*, at *Magbigay ayon sa kakayahan, kumuha batay sa pangangailangan (2021)*. May mga reperensiyal din na kodang lingguwistiko, tulad ng *Alter-Postcard Project (2016)*, *Untitled (Pieta)*, *La Chica con el Pelo Rojo (The Girl with the Red Hair) (2018)*, *Stop the Killings Banner (2017)*, *Matimyas Community Pantry (2021)*, at *Sibol Society DEFEND PRESS FREEDOM Journalist Vest (2020)*.

Ang mensahe ng pagtindig ay lalong pinagtibay ng mga kodang ikoniko na matatagpuan sa obrang *Tumindig* (tingnan ang Imahen 10). Makikita rito ang mga pigura ng mga kamao na tila mga taong may iba’t ibang itsura at dekorasyon—may mga mata, nakalabas ang mga ngipin na matatalim, may salamin, at iba pa.

Imahen 10: *Tumindig* (2021) ni Tarantadong Kalbo

Mapapansin din ang kanilang mga emosyon. May umiiyak, nakasimangot, nang-uusig, at nakikipaglaban. Maging mga hayop tulad ng mga pusa ay sangkot sa pagtindig ng mga kamao. Ang iba pang biswal na tanda, tulad ng mga salitang makikita sa plakard na hawak ng ilang pigura, ay nagpapahayag ng pagtindig laban sa rehimeng Duterte: “DU30 WAKASAN,” “Meowst Duterte,” at “DUTERTE PATALSIKIN.” Makikita rin ang iba pang panawagan, tulad ng “STAND WITH THE POOR” at “ADOPT DON’T SHOP.” Ayon sa artista nitong si Kevin Raymundo (a.k.a. Tarantadong Kalbo), resulta ito ng isang kampanya na magsalita at manindigan ang mga Pilipino kahit na pakiramdam nila’y sila lamang ang gumagawa nito (Baizas). Noong 17 Hulyo 2021, ilang araw bago ibahagi ni dating pangulong Duterte ang kaniyang State of the Nation Address (SONA), inilathala ni Raymundo sa Twitter ang kaniyang likhang larawan ng isang kamaong nakatindig sa gitna ng iba pang mga kamaong nakayuko. Simula noon, makikita ang sunod-sunod na pakikiisa ng mga artista sa pamamagitan ng paisa-isang pagdaragdag ng nakatayong kamao na tinipon ni Raymundo (Baizas). Sa mga kilusang panlipunan, makahulugan ang

Imahen 11: *Alter-Postcard Project* (2016)
ni Boyet de Mesa

kamaong nakakuyom bilang simbolo ng paglaban sa opresyon at pagkakaisa ng mga taong nakikilahok sa isang politikal na pakikibaka (“The raised fist”).

Ang pagbibigay ng artista ng iba’t ibang anyo sa mga pigurang kamao sa *Tumindig* ay nagpapakita ng inklusyon at sama-samang pakikipaglaban sa isang mapaniil na gobyerno. Ang iba pang kodang ikoniko ng mga obra sa segment na ito ay lalong nagpapalakas sa imahen ng mapaniil na rehimeng Duterte. Ang *Alter-Postcard Project* (tingnan ang Imahen 11) ay may mga biswal na tandang nagpapahayag ng politikal na persekusyon: ang mukha ni Renante Gamara, at mga salitang “FREE RENANTE GAMARA” at “FREE ALL POLITICAL PRISONERS.” Si Gamara ay isang peace consultant ng National Democratic Front of the Philippines (NDFP) na inaresto noong 2012 dahil umano sa murder ngunit pinalaya rin sa piyansa upang makalahok sa negosasyong pangkapayapaan sa Oslo, Norway noong 2016 (Cinco). Bagama’t inaresto bago pa man maupo si Duterte bilang pangulo, hindi rin nakaligtas si Gamara sa politikal na persekusyon sa ilalim ni Duterte. Noong

2019, inaresto muli si Gamara kasama si Arturo Balagat ng pinagsamang puwersa ng Special Action Force (SAF) at Philippine Army dahil umano sa illegal possession of firearms and explosives (“Free Renante Gamara”). Ayon sa 2023 datos ng mga organisasyong Karapatan at Kapatid, may kabuuang 801 bilanggong politikal sa bansa, kung saan 672 ang naghihintay pa sa pagdinig o sa hatol ng hukuman. Malaking bilang sa mga ito ay dinakip at ibinilanggo noong administrasyon ni Duterte (Buan). Ang iba pang biswal na tanda sa *Alter-Postcard Project* ay nagpapakita ng kawalan ng katarungan para sa mga bilanggong politikal. Ang larawang pinaglapatan ng mukha ni Gamara ay isang batang musmos na may hawak na bote ng tubig, na para bang isang inosenteng bilanggong nauuhaw sa hustisya.

Ang naratibo ng politikal na represyon sa ilalim ng rehimeng Duterte ay pinaigting pa ng obrang *Replica of the Anti-Chico Dam Heroes Monument* (tingnan ang Imahen 12). Isa itong eskulturang kahoy na replika ng isang monumentong bakal

Imahen 12: *Replica of the Anti-Chico Dam Heroes Monument* (2017) in Bugnay, Tinglayan, Kalinga Province (2021) ni Ding Royales

na itinayo sa Kalinga bilang pagpaparantal sa tatlong katutubong bayani na sina Macli-ing Dulag, Pedro Dungoc, Sr., at Lumbaya Gayuda na tumutol sa Chico Dam River Project ng rehimeng Marcos Sr. Itinayo ang orihinal na monumento noong 2017. Bagama't hindi biktima ng politikal na represyon sa ilalim ni Duterte sina Dulag, Dungoc, at Gayuda, ang kanilang mga mukhang simbolo ng kabayanihan at paglaban sa isang mapaniil na gobyerno ay tinangkang supilin ng rehimeng Duterte. Noong Enero 2021, binaklas ang *Anti-Chico Dam Heroes Monument* na isang makahulugang akto: ang pagtatanggal sa monumento ay paglapastangan sa alaala ng pakikibaka ng mga katutubo laban sa makasariling interes ng gobyerno't mga korporasyon. Ang mga kodang lingguwistiko at ikoniko sa transkrip ng talumpating "Cordillera Heroes: Katutubong Dangkal, Katutubong Tapang" (tingnan ang Imahen 13) ay lalo pang nagpapatibay sa pagpapakahulugang ito. Hindi lamang din si Marcos Sr. ang may ganitong uri ng proyekto. Si Duterte ay naglayon ding magtayo ng isang dam, ang Kaliwa Dam, na isa lamang sa maraming proyekto sa ilalim ng kaniyang programang "Build, Build, Build" na ang ilan ay pinondohan

Imahen 13: Isang Pahina ng Teksto ng talumpating "Cordillera Heroes: Katutubong Dangkal, Katutubong Tapang" ni May Rodriguez

ng Tsina (Cepeda). Tulad ng tatlong bayani ng Kalinga, tinutulan din ito ng mga residente dahil sa idudulot nitong displacement ng mga katutubo at banta sa kalikasan. Ang paglikha at eksibisyon sa publiko ng *Replica of the Anti-Chico Dam Heroes Monument* ay nagsisilbing panawagan sa kasalukuyang henerasyon na patuloy na alalahanin ang mga bayani ng Kalinga at patuloy ring itaguyod ang karapatan at kapakanan ng mga katutubo.

Ang mga sumunod na obra sa segment na ito ay nagpapahayag naman ng madugong extrajudicial killings sa ilalim ng rehimeng Duterte. Malakas ang signipikasyon ng mga kodang lingguwistiko at ikoniko ng mga retratong kuha ni Raffy Lerma. Kaakibat ng mga detalyadong kodang lingguwistiko ang mga karimarimarim na imahen ng mga napaslang dahil sa di-makatarungan at di-makataong giyera kontra droga ng administrasyong Duterte. Sa isa sa mga retratong ito, makikita ang isang lalaking walang buhay, duguan, at nakahandusay sa lansangan. Siya si Jesus Jonas, isang pinaghinalaang tulak ng droga na pinatay sa isang operasyon sa Quezon City noong 2016 (tingnan ang Imahen 14). Karamihan sa mga nakitil sa giyera kontra droga ay nanlaban umano sa awtoridad at hindi na dumaan pa sa pormal na imbestigasyon (Conde), na siya ring nangyari kay Jonas. Katabi ng retratong ito ang isa pang retrato na nagpapakita kay Jennilyn Olayres na yakap

Imahen 14: *The body of alleged drug pusher Jesus Jonas lifeless on the street after he was killed in an anti-illegal drug police operation (2016) ni Raffy Lerma*

Imahen 15: *Jennilyn Olayres holds her partner Michael Siaron, 30, a pedicab driver who was shot and killed by unknown motorcycle-riding gunmen (2016) ni Raffy Lerma*

ang bangkay ng kaniyang asawang si Michael Siaron, isang pedicab driver na binaril ng mga di-kilalang indibidwal noon ding 2016 (tingnan ang Imahen 15). Ang iba pang biswal na tandang pumapaligid sa imahen nina Olayres at Siaron ay nagpapahiwatig ng kaugnayan ng pagkapaslang kay Siaron sa giyera kontra droga. Katabi ng walang buhay na katawan ni Siaron ang isang karton kung saan nakasulat ang mga salitang “DRUG PUSHER AKO.” Ang lahat ng ito’y nangyari sa isang pampublikong espasyo, sa isang lansangan kung saan “BAWAL MAGSAKAY AT MAGBABA NG PASAHERO,” at ang pagtangis ni Olayres habang yakap ang asawa ay tinutunghayan ng maraming tao katulad ng makikita sa mga paa at binting nasa background. Ang tagpong ito, ayon kay Lerma, ay katulad ng pamosong eskultura ni Michelangelo na *Pieta* na nagpapakita ng pagluluksa ni Maria habang yakap din ang walang buhay na katawan ni Hesus (“The story behind”), na sa kabila ng pagiging inosente ay di-makatarungan ding pinatay. Ang paghahambing na ito ay lalo pang pinalakas ng mga kodang ikoniko ng katabi nitong obra, ang *Watercolor* na rendisyon ni Leonilo Doloricon sa imahen ng *Pieta* (tingnan ang Imahen 16). Ayon sa mga ulat, hindi bababa sa 6,252 indibidwal ang nasawi sa mga operasyon ng kapulisan kaugnay ng giyera kontra droga sa ilalim ng administrasyong Duterte, at hindi pa kasama rito ang tinatayang 27,000 hanggang 30,000 biktima ng vigilanteng estilo na pagpatay (Gavilan, “Duterte’s violent war”).

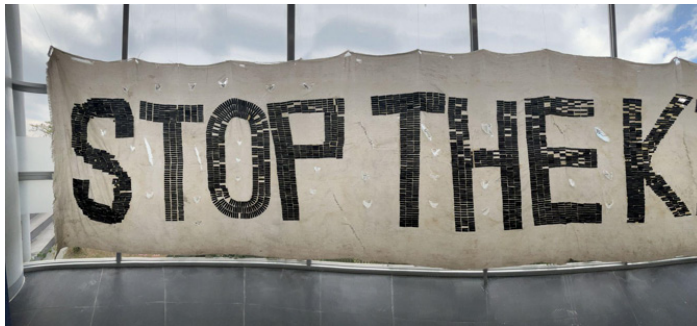

Imahen 16: *Untitled (Pieta)* ni Leonilo Doloricon

Sa mga kasong katulad nito, ang pagkamatay ng mga magulang na kumakayod para sa kanilang mga pamilya ay lalong nagsasadlak sa kanilang mga naulila sa kahirapan (Conde). Ang ideang ito ay sinusupportahan naman ng isa pang retratong kuha ni Lerma, ang *Masks (The Ones Left Behind)* (tingnan ang Imahen 17). Makikita sa foreground ng retrato ang mga indibidwal na natatakpan ng puting tela ang buong mukha. Kuha ito ni Lerma noong 2018 sa labas ng Kongreso habang ipinahahayag ni Duterte ang kaniyang SONA. Sila’y mga pamilyang naulila ng mga biktima ng giyera kontra droga (Lerma, “Ethics”), na sinusupportahan naman ng kodang lingguwistikong “The Ones Left Behind.” Nagpapahayag ang mga biswal na tanda ng pagluluksa—sa puting tela’y iginuhit gamit ang itim na tinta ang isang mukhang umiiyak. Ang signipikasyon ng pagluluksa ay lalo pang pinalakas ng isang malaking obrang katapat ng mga retrato ni Lerma, ang *Stop the Killings Banner* (tingnan ang Imahen 18) na nagpoprotesta rin laban sa mga paglabag sa karapatang pantao kaugnay ng giyera kontra droga sa ilalim ng rehimeng Duterte. Ang kodang ikoniko tulad ng mga itim na acrylic pins na karaniwang isinusuot ng mga namatayan sa kulturang Pilipino ay simbolo ng mga taong naulila nang

Imahen 17: *Masks (The Ones Left Behind)* (2018) ni Raffy Lerma

Imahen 18: Bahagi ng *Stop the Killings Banner* (2017)
ng RESBAK (PH)

dahil sa extrajudicial killings. Kaakibat ng pagluluksa ay ang panawagan para sa hustisya, ngunit mailap ito. Sa panahong inilunsad ang eksibit, ang administrasyon ni pangulong Marcos Jr. ay nagpahayag ng di-pakikiisa sa International Criminal Court (ICC) na nag-iimbestiga sa giyera kontra droga ni Duterte. Noong Enero 2024, sinabi niya na ang ICC ay walang hurisdiksiyon sa Pilipinas at ang imbestigasyon nito'y banta sa soberanya ng bansa ("PBBM reiterates"). Gayunpaman, pagkaraan ng higit isang taon, inaresto si Duterte noong Marso 2025 at dinala sa kustodiya ng ICC para litisin.

Imahen 19: *La Chica con el Pelo Rojo (The Girl with the Red Hair)* (2018) ni Jef Carnay

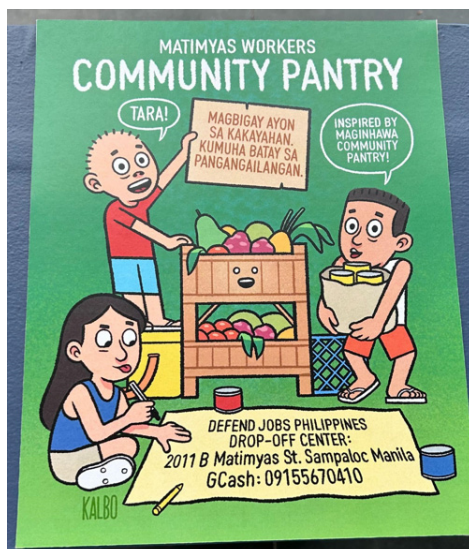
Bukod sa giyera kontra droga, ang red-tagging ay malaking bahagi ng naratibo ng eksibit tungkol sa rehimeng Duterte. Ang mga biswal na tanda sa *La Chica con el Pelo Rojo (The Girl with the Red Hair)* (tingnan ang Imahen 19) ay nagpapakita ng isang pulang diyablong nakasakay sa buwaya na may kasamang buwitre at aso, isang taong nakaluhod, at isang babaeng may pulang buhok na nagtatago sa likod na halaman. Ang mga salitang nakasulat sa itaas at ibabang bahagi ng obra ay nagtatahi sa mga biswal na tandang ito sa isang kuwento—na “tinugis ng mga halimaw ang babae”—at nagmamakaawa sa kaniya ang taong nakaluhod na nagsabing, “panginoong diablo, hindi po aswang ang anak ko, huwag nyo po syang sasaktan.” Makahulugan sa obrang ito ang kulay pula. Ayon sa lumikha nito, ang pinta’y tugon ng artista sa red-tagging at witch-hunt ng mga aktibista at manggagawang pangkultura (Jefishfish Carnay). Ang rehimen ng “panginoong diablo,” sa pamamagitan ng mga puwersa ng estado na sinisimbolo ng mga kasama nitong halimaw, ay walang habas na nanre-redtag na naghahatid ng banta sa buhay ng mga biktima nito. Isa na rito si Ana Patricia Non na nagtayo ng isang community pantry sa Maginhawa Street, Diliman, Quezon City gawa sa kawayan noong panahon ng pandemya, na kasali rin sa mga obra ng eksibit (tingnan ang Imahen 20). Ang kodang lingguwistikong *Magbigay ayon sa kakayahan, kumuha batay sa pangangailangan* ay nagpapahayag ng pangkalahatang pilosopiya ng community pantry. Ipinahihiwatig din ng kapayakan at pagiging “bukas” nito ang idea ng pagbibigayan ng mga tao, anoman ang kanilang estado sa buhay, noong panahon ng pandemya. Ang mga donasyon ay nagmula sa mga may kakayanang pinansiyal at kahit pa yaong mga kapos din sa buhay, at pati ang mga korporasyon at mga mangingisda’t magsasaka mula sa kanayunan ay nagbigay rin (Kusuma).

Imahen 20: *Magbigay ayon sa kakayahan, kumuha batay sa pangangailangan (2021) ni Patreng Non*

Sinasalamin nito ang pagkakaisa ng mga Pilipino sa gitna ng isang matinding krisis. Sinuportahan ito ng isa pang obra, ang *Matimyas Community Pantry* (tingnan ang Imahen 21) na nagtatampok naman sa itinatayang community pantry sa Matimyas Street, Sampaloc, Maynila. Makikita sa iba pang biswal na tanda sa obra na nagsilbing inspirasyon ng mga organisador nito ang community pantry na sinimulan ni Non. Gayunman, naging biktima ng red-tagging si Non. Ipinaskil ng Quezon City Police District sa opisyal na pahina nito na ang community pantry ay propaganda umano ng Communist Party of the Philippines (CPP) (De Leon). Mula noo'y nakatanggap si Non ng mga banta sa kaniyang buhay (Tilo).

Naging target din ng mga pag-atake ang midya. Sa ilalim ng pamumuno ni Duterte, tinatayang hindi bababa sa 23 mamamahayag at manggagawang pangmidya ang pinatay, at may hindi bababa sa 32 ang naiulat na insidente ng red-tagging sa mga miyembro ng naturang sektor (Gavilan, "Six years"). Sa eksibit, katabi ng community pantry ni Non ang obrang *Sibol Society DEFEND PRESS FREEDOM Journalist Vest* (tingnan ang Imahen 22) na nagpapahayag ng paglaban sa pag-atake sa malayang pamamahayag sa bansa. Isa itong vest na kakikitaan ng iba pang kodang ikoniko tulad ng mga bulaklak. Kung titingnang mabuti, ang mga bulaklak na ito'y tila mga tama ng baril, at mula rito'y may tumutulo na dugo. Sa

Imahen 21: *Matimyas Community Pantry* (2021) ni Tarantadong Kalbo

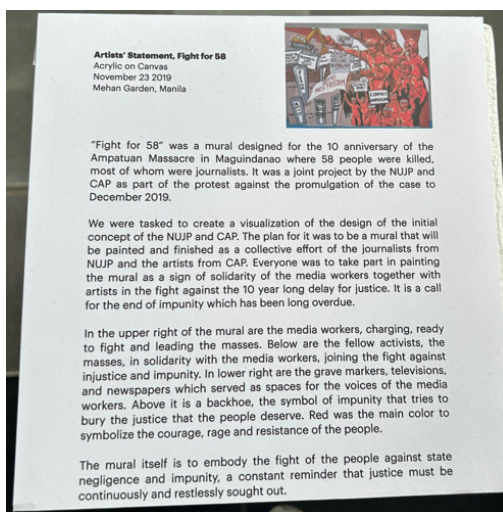

Imahen 22: *Sibol Society DEFEND PRESS FREEDOM Journalist Vest* (2020) ng Worn Expressions, SPELLS, Jason Magpantay, Cleo Colon

Imahen 23: *Replica of the Fight for 58 (2019) (2024)* nina Gabriel Garcia, Jeune Aramburo, Abner Dormiendo, at Aldous Reyes

kabila ng mga pag-atakeng ito, sumibol mula sa mga butas ang mga bulaklak na nagpapahayag ng di-pagsuko at patuloy na paglaban ng mamamahayag. Sa kasaysayan ng karahasan sa mga mamamahayag at manggagawang pangmidya sa Pilipinas, hinding-hindi malilimutan ang Ampatuan Massacre na kumutil sa buhay ng 58 indibidwal kung saan 32 ang mamamahayag noong 2009 (“People of the Philippines”). Itinampok ito sa obrang *Replica of the Fight for 58 (2019) mural* (tingnan ang Imahen 23). Ang mga kodang ikoniko sa obra ay nagpapaalala sa malagim na masaker: mga manggagawang pangmidya, telebisyon, at ang backhoe na ginamit upang ibaon sa hukay ang mga pinaslang. Bagama’t nangyari ang masaker noong panahon ng pamumuno ni dating pangulong Gloria Macapagal-Arroyo, ang iba pang biswal na tanda sa mural ay umuugnay sa mga pag-atakeng naranasan ng mga mamamahayag sa ilalim ng rehimeng Duterte (e.g., mga mamamayang nagpoprotesta, at mga katagang “STOP THE ATTACKS,” “STOP KILLING JOURNALISTS,” “186 KILLINGS SINCE 1986,” “END IMPUNITY,” “DEFEND PRESS FREEDOM,” at “STOP DDOS ATTACKS”), gayundin ang patuloy na paghingi ng hustisya para sa mga biktima ng masaker (e.g., mga katagang “JUSTICE NOW” at “CONVICT AMPATUAN”). Inilunsad ang mural noong ika-10 taong anibersaryo ng masaker, 23 Nobyembre 2019, batay na rin sa katabing “Artists’ Statement, Fight for 58” ng replika nito sa eksibit (tingnan ang Imahen 24). Noong 19 Disyembre 2019,

Imahen 24: Teksto ng "Artists' Statement, Fight for 58" (2019)

lumabas ang desisyon ng korte at hinatulang nagkasala sina Andal Ampatuan Jr., kaniyang kapatid na si Zaldy Ampatuan, at 26 iba pang kasabwat ("People of the Philippines"). Sa kabuuan, makikita ang paglaban para sa mga karapatan ng mga mamamahayag mula noon hanggang ngayon.

Kung susuriin ang koda ng disenyo sa segment na ito, makikitang walang engrandeng dekorasyon o katangi-tanging paraan ng pagtatanghal sa mga obra. Gayunman, mapapansing nagkatahi-tabi ang mga obra na nagpapahayag ng magkakatulad o magkakalapit na mensahe. Nagsimula ang naratibo ng segment sa sama-samang pagtindig ng mga mamamayang nagmula sa iba't ibang sektor ng lipunan. Ang mga sumunod na obra'y naglantad sa mga mapaniil na gawain at praktis ng rehimeng Duterte: politikal na persekusyon, pagbubura sa alaala ng mga bayaning katutubo habang itinataguyod ang mga proyektong dayuhan na may dala-dalang banta sa lokal na komunidad at kalikasan, ang kultura ng impunidad na ipinakikita ng mga kaso ng extrajudicial killings kaugnay ng giyera kontra droga, red-tagging, at iba pang anyo ng pag-atake sa mga mamamahayag at manggagawang pangkultura. Sa dulo nito'y pinaalingawngaw pa rin ang kahalagahan ng paglaban at pagtanggì sa isang mapaniil na pamahalaan.

Segment 3, “Rehimeng Marcos, Jr.”: Inilista sa Talahanayan 3 ang mga artepaktong napapaloob sa ikatlong segment at ang mga kodang lingguwistiko, ikoniko, at disenyo na natagpuan sa bawat isa.

Talahanayan 3: Mga Koda sa Segment na “Rehimeng Marcos, Jr.”

Bilang sa Floor Plan	Kodang Lingguwistiko	Kodang Ikoniko	Koda ng Disenyo
10	Sulat sa Daan <i>Kaha</i> , 2023 Digital print and acrylic paint on cigarette boxes 44.5 x 44.5 cm	Iba’t ibang larawang kuha sa mga pampublikong espasyo na may mga salitang “MARCOS NOT A HERO,” “MABUHAY ANG PAGLABAN SA HISTORICAL DISTORTION,” “MARCOS HINDI BAYANI,” “A WOMAN’S PLACE IS IN THE REVOLUTION,” “DI TAYO MALAYA,” “STOP KILLING FARMERS,” “HUSTISYA PARA KAY ERICSON ACOSTA,” “NEVER AGAIN,” “PAG-ARALAN ANG LIPUNAN,” “MAKATARUNGAN MAGREBOLUSYON,” “SAHOD ITAAS, PRESYO IBABA,” “PEACE TALKS ITULOY”; nababahiran ng tintang pula ang mga pinagdikit-dikit na larawan at sa gitna’y may kulay dilaw na martilyo at karit	Nakapaskil sa puting pader; hindi nakakuwadro; nasa dulong bahagi ng eksibit, gitna, katapat ng <i>Democracy</i>

Bilang sa Floor Plan	Kodang Lingguwistiko	Kodang Ikoniko	Koda ng Disenyo
13	Tokwa Penafloida <i>Shirt Design, Fashion Against Fascism, 2023</i> Digital print on cotton shirt	Mga kamay na may hawak na baril, patalim, at sulo; umiiyak na kabundukan; nasusunog na bahay at kapaligiran; umiiyak na kalabaw; sundalong namamaril; mga kamaong nakakuyom sa ere	Nakasabit; nasa kaliwang bahagi ng eksibit katabi ng <i>STOP THE KILLINGS</i>
23	Max Santiago Video documentation of the Doble Kara (Two-Faced) Effigy commissioned by Bagong Alyansang Makabayan (BAYAN) for the State of the Nation Address (SONA) protest in July 2023. In October 2023, the artist was accused and charged by the police of violating the Clean Air Act. The complaint was dismissed in December 2023. Video file	Isang lalaking may hawak na papel na windmill sa kanang kamay at nakahugis “V” ang kaliwang kamay sa isang mukha ng barya na may nakasulat na “BAGONG PILIPINAS” at “UNITY”; isang lalaking may hawak na baril at sako ng pera sa kabilang panig ng barya na may nakasulat na “ROB THE PHILIPPINES”	Pine-play on loop sa isang screen; nasa kaliwang bahagi ng eksibit malapit sa entrada

Ang mga naitalang kodang lingguwistiko sa segment na ito ay mula pa rin sa mga label na kalakip ng bawat obra. Ang kodang lingguwistiko ng *Kaha (2023)* ay mga batayang impormasyon lamang tungkol sa obra, tulad ng awtor, pamagat, taon, midyum, at sukat. Mula rito’y hindi kaagad magkakaroon ng idea ang tumitingin kung ano ang kahulugan ng obra dahil ang gamit ng koda ay reperensiyal lamang. Samantala, konatibo at ekspresibo ang kodang lingguwistiko ng dalawa pang obra sa segment na ito. Ibinubunyag na agad ng pamagat ng *Shirt Design, Fashion Against Fascism (2023)* ang pangunahing idea ng obra—na ito’y lumalaban sa

pasismo. Ang huli nama'y nagbibigay detalyadong impormasyon tungkol sa obrang *Doble Kara Effigy* (2023), mga nagpagawa nito ("Bagong Alyansang Makabayan [BAYAN]"), motibasyon sa paglikha ("for the State of the Nation Address [SONA] protest in July 2023"), at implikasyon nito sa lumikha ("the artist was accused and charged by the police of violating the Clean Air Act"; "complaint was dismissed in December 2023").

Lubos na nakatulong ang mga kodang ikoniko sa kodipikasyon ng kahulugan sa obrang *Kaha* (tingnan ang Imahen 25). Binubuo ito ng pinagdikit-dikit na mga litratong kuha sa mga pampublikong espasyo tulad ng sidewalk, tulay, poste ng kuryente, at pampublikong transportasyon. Ang bawat litrato ay may mga salitang isinulat sa pamamagitan ng graffiti. Katulad ng nabanggit na, ang administrasyon ni Marcos Jr. ay hindi maihihiwalay sa rehimen ng kaniyang ama. Ang mga katagang "MARCOS NOT A HERO," "MABUHAY ANG PAGLABAN SA HISTORICAL DISTORTION," "MARCOS HINDI BAYANI," at "NEVER AGAIN" ay mga biswal na tanda ng paglaban sa rebisyonistang naratibong patuloy na ipinalalaganap ng mga Marcos hanggang sa kasalukuyan, lalo na ngayong nakabalik na sila sa Malacañang, na si Marcos Sr. ay hindi isang diktador kundi isang bayani, at makatwiran ang pagpapatupad noon

Imahen 25: *Kaha* (2023) ni Sulat sa Daan

ng Batas Militar. Ang mga kataga namang “STOP KILLING FARMERS,” “HUSTISYA PARA KAY ERICSON ACOSTA,” at “PEACE TALKS ITULOY” ay nagpapahayag ng patuloy na karahasan ng mga puwersa ng estado. Sa tala ng Human Rights Watch noong 2023, nagpatuloy pa rin sa ilalim ni Marcos Jr. ang extrajudicial killings kaugnay ng operasyon kontra droga, politika, midya at pamamahayag, at operasyon kontra armadong kilusan, gayundin ang red-tagging ng mga kritiko ng pamahalaan (“World Report”). Ang mga katagang “SAHOD ITAAS, PRESYO IBABA” ay nagpapahayag ng patuloy na panawagan ng mga manggagawang Pilipino. Ang mga kataga namang “A WOMAN’S PLACE IS IN THE REVOLUTION,” “DI TAYO MALAYA,” “PAG-ARALAN ANG LIPUNAN,” at “MAKATARUNGAN MAGREBOLUSYON” ay nagpapahayag ng pagpapatuloy ng pakikibaka para sa pagbabagong panlipunan. Lalo pa itong pinalakas ng mga biswal na tanda na pulang pinta at mga simbolong martilyo at karit sa gitna.

Konektado rin sa pakikibaka at karahasan ng estado ang obrang *Shirt Design, Fashion Against Fascism* (tingnan ang Imahen 26). Bahagi ito ng isang fashion

Imahen 26: *Shirt Design, Fashion Against Fascism* (2023) ni Tokwa Penafloida

show ng Youth Advocates For Climate Action Philippines (YACAP), isang grupo ng mga tagapagtanggol ng kalikasan na naglalayong bigyang-diin kung paanong nag-ambag ang unang taon ng administrasyon ni Marcos Jr. sa paglala ng krisis pangklima ng bansa (“Fashion show”). Nais din nitong ipakita ang pagpapatuloy ng pagkasira ng kalikasan mula sa rehimen ni Marcos Sr. hanggang sa pamumuno ng kaniyang anak (“Fashion show”). Pinagtitibay ito ng mga biswal na tanda sa disenyo ng tshirt: umiiyak na kabundukan, umiiyak na kalabaw, at nasusunog na kapaligiran. Sa ulat ng IBON Foundation noong 2023, pinahintulutan ng kasalukuyang administrasyon ang proliperasyon ng mga proyektong nakasisira ng kalikasan, tulad ng pagtataguyod ng 187 malakihang proyekto ng reklamasyon at pagmimina ng malalaking korporasyon sa pamamagitan ng pag-apruba ng 35 permit ng eksplorasyon sa mga unang buwan ng pamumuno (“Marcos Jr admin fails”). Bukod sa pagkasira ng kalikasan, ang biswal na tanda na isang sundalong namamaryl ay nagpapakita ng karahasan ng estado. Sa tala ng Global Witness, Pilipinas ang nananatiling pinakamapanganib na bansa sa Asya para sa mga tagapagtanggol ng kalikasan. Noong 2022, sa nadokumentong 16 pagpatay sa Asya, 11 ang nangyari sa Pilipinas (“Standing firm”). Ayon sa Global Witness, bigo ang administrasyon ni Marcos Jr. sa pagtugon sa mga paglabag sa karapatang pantao at sa halip ay nagpokus sa mga ekonomiko at pangnegosyong interes habang dumarami ang mga gawaing mapagsamantala sa kalikasan katulad ng pagmimina (“Standing firm”). Ang iba pang biswal na tanda ay nagpapakita ng pakikibaka: mga kamay na may hawak na baril, patalim, at sulo, at mga kamaong nakakuyom sa ere.

Ipinapalabas naman nang paulit-ulit sa isang screen ang bidyong dokumentasyon ng *Doble Kara Effigy* (tingnan ang Imahen 27). Ang mga biswal na tanda sa obrang ito ay nahahati sa dalawang mukha ng isang baryang ginto na maihahalintulad sa “Tallano gold” na napasakamay umano ng mga Marcos. Sa isang mukha, ipinahahayag ang pangako ni pangulong Marcos Jr. mula noong panahon ng kampanya hanggang sa kaniyang pag-upo sa Malacañang. Ipinakikita rito si Marcos Jr. na may hawak na papel na windmill sa kanang kamay—isang simbolong paulit-ulit na ginagamit upang ipahayag ang “maunlad” na Pilipinas noong panahon ng kaniyang diktador na ama. Ang mga daliri naman sa kaniyang kaliwang kamay ay nakahugis “V”—simbolong ginamit pa ni Marcos Sr. na isang tanda ng pagtatangka ni Marcos Jr. na ipagpatuloy ang legasiya ng ama. Dito’y

Imahen 27: Screen kung saan mapanonood ang bidyong dokumentasyon ng *Doble Kara (Two-Faced) Effigy* (2023) ni Max Santiago

nakasulat ang mga salitang “BAGONG PILIPINAS” (na nagpapaalala pa rin sa “Bagong Lipunan” ng nakatatandang Marcos) at “UNITY” na siyang panawagan ng tambalang Marcos Jr. at Sara Duterte noong panahon ng kampanya. Ang lahat ng biswal na tandang ito’y sumusuporta sa mitong ipinalalaganap ng mga Marcos—ang mito ng “ginintuang panahon” sa ilalim ng diktador (“The making”). Ipinakikita naman sa kabilang mukha ng parehong barya ang imahen ng isang magnanakaw na may hawak na baril sa kanang kamay at sako ng pera sa kaliwa, at ang mga katagang “ROB THE PHILIPPINES.” Ayon sa mga gumawa ng effigy, ipinakikita nito ang isang “mas makatotohanang imahen” ni Marcos Jr. (“The making”). Ang baril ay kumakatawan sa nagpapatuloy na paglabag sa karapatang pantao sa ilalim ng kaniyang pamumuno, at ang sako ng pera ay kumakatawan naman sa patuloy na pandarambong sa pera ng sambayanan (“The making”). Kinontra nito ang mitong ipinalalaganap ng mga biswal na tanda sa kabilang mukha ng barya. Ang ginawang pagtugon ng mga puwersa ng estado sa protestang ito ay simboliko rin: kinasuhan ng mga pulis ang artistang si Maximo Santiago dahil sa mga paglabag umano sa Ecological Waste Management Act at Clean Air Act (Laqui). Gayunman, nabasura ito dahil sa kakulangan ng sapat na ebidensiya. Lumilitaw na ito’y hindi isang aktong dala ng pagmamalasakit sa kalikasan kundi isang aktong politikal na sumusupil sa malayang pagsasalita at pamamahayag ng sambayanan.

Kung susuriin ang koda ng disenyo sa segment na ito, makikitang walang engrande o katangi-tanging paraan ng pagtatanghal sa mga obra. Gayunman, nakapuwesto ang mga ito sa makahulugang posisyon sa espasyo ng eksibit. Ang *Kaha* ay katapat ng malaking obrang *Democracy* na nagpapalakas sa signipikasyon ng pakikibaka. Ang *Shirt Design, Fashion Against Fascism* ay katabi ng “Cordillera Heroes: Katutubong Dangal, Katutubong Tapang” at *STOP THE KILLINGS* na nagpapalakas din sa mensahe ng pagtutol sa karahasan ng estado sa mga mamamayan nito. Ang bidyong dokumentasyon naman ng *Doble Kara Effigy* ay katabi ng replika ng *Fight for 58 mural* at *Sibol Society DEFEND PRESS FREEDOM Journalist Vest* na nagpapaalala sa patuloy na banta sa malayang pagsasalita at pamamahayag sa bansa. Kung ihahambing din sa dalawa pang segment ng eksibit, ang mga obra sa segment na Marcos Jr. ay hindi magkakatabi. Ang tatlong obra ay nakakalat sa iba’t ibang bahagi ng eksibit. Ipinakikita ng ganitong pagkakaayos ang hindi maihihiwalay na naratibo ng rehimeng Marcos Jr. sa naratibo ng mga rehimeng Marcos Sr. at Duterte. Ang naratibo ng pasismo at ang paglaban dito ng sambayanan sa iba’t ibang pamamaraan ay nagpapatuloy mula noon hanggang ngayon.

Kongklusyon at Rekomendasyon

Sa anyong pagbubuod, tinangka ng pag-aaral na ilapat ang balangkas ng semiyotikang pangmuseo ni Horta sa pagsusuri ng naratibong ipinahayag ng eksibit na *Warm Bodies: Upholding Freedom of Expression*. Tatlong segment ang natukoy sa eksibit: 1) “Rehimeng Marcos Sr.”; 2) “Rehimeng Duterte”; at 3) “Rehimeng Marcos, Jr”. Sa pamamagitan ng pag-uugnay-ugnay ng mga kodang lingguwistiko, ikoniko, at disenyo ng mga segment, lumitaw ang mga imaheng maaaring pagbuklurin sa sumusunod na tema: 1) kolonyalismo at neokolonyalismo; 2) pagbabaluktot sa kasaysayan; 3) politikal na persekusyon; 4) karahasan at pag-abuso sa kapangyarihan; at 5) pagtindig at pakikibaka. Ang mga temang ito’y mapag-uugnay-ugnay sa isang naratibo ng pagsupil sa malayang pagsasalita at pamamahayag sa Pilipinas na binubuo ng sumusunod na subnaratibo. Una, sinupil ng kolonyalismo ang malayang pagsasalita at pamamahayag ng mga Pilipinas, at ang mga bakas ng kolonyal na ugnayan ng Pilipinas sa iba pang bansa ay naoobserbahan pa rin kahit na “lumaya” na ang Pilipinas mula sa mga kolonisador. Ikalawa, ang mga rehimen ay gumamit ng iba’t ibang anyo ng pagbabaluktot sa kasaysayan, pagbubura ng mga alaala ng nakaraan, at iba pang

anyo ng disimpormasyon para sa kani-kanilang politikal na interes, na nagkait din sa sambayanan ng akses sa tamang impormasyon na bahagi ng karapatan sa malayang pagsasalita at pamamahayag. Ikatlo, ang mga kritiko ng mga rehimen ay pinatahimik sa pamamagitan ng politikal na persekusyon at iba pang anyo ng represyon. Ikaapat, gumamit ng karahasan ang mga rehimen at inabuso ang kanilang kapangyarihan upang magpakita ng lakas at maghasik ng takot sa sinomang nagtatangkang tumuligsa sa umiiral na kalakaran. Ikalima, sa kabila ng mga banta sa malayang pagsasalita at pamamahayag at sa iba pang karapatang pantao sa bansa, patuloy na nakikibaka at lumalaban ang mga Pilipino tungo sa isang mas makatarungang lipunan.

Mahalaga ring banggitin na lubusang nakapag-ambag sa pagiging kohesibo at sa kakayahang tumayo ng naturang naratibo ang dalawang tradisyong kinapopookan ng *Warm Bodies* na nagsilbi rin nitong tuntungan. Una na rito ang institusyonal na karanasan ng CAP bilang biktima ng represyon at bilang tagapagtanggol din ng kalayaan sa pamamahayag. Ang ikalawa naman ay nauukol sa mismong lugar na pinagdausan ng eksibit. Ang UP ay may mahabang kasaysayan ng pagtataguyod ng mga karapataong pantao at pakikibaka laban sa mga mapaniil at di-makatarungang patakaran ng estado. Matingkad na matingkad ito noong panahon ng diktadurang Marcos Sr. at nagpapatuloy pa hanggang sa kasalukuyan. May pagpapahalaga ang naturang institusyon sa kalayaan sa pamamahayag at kalayaang akademiko, kaya nagsilbi ito bilang isang ligtas na espasyo para ibahagi ang kritikal na mensahe ng eksibit (Ito-Tampang). Sa partikular, ang UP College of Fine Arts mismo—ang mga fakulti, estudyante, at alumni nito—ay naging target din ng iba't ibang anyo ng represyon tulad ng red-tagging (Ito-Tampang).

Malay rin ang mga mananaliksik sa papel na ginagampanan ng kaalamang taglay ng mga bisita ng eksibit, partikular na sa kasaysayan, mga kilusang panlipunan, at sining-protesta, sa mabisang pagtatahi-tahi ng mga natagpuang koda sa isang naratibo. Katulad ng nabanggit sa itaas, sa yugto pa lamang ng konseptuwalisasyon ng *Warm Bodies* ay may kuwento nang nais buuin ang kurador, i.e., intensiyonal at makahulugan ang pagtatabi-tabi at pagkakaayos ng mga obra sa espasyo ng gallery. Gayunman, hindi dapat asahang makaaabot ang lahat ng bisita ng eksibit sa magkakaparehong lebel ng pagtatahi-tahi at deskodipikasyon

dahil hindi magkakapareho ang taglay nilang kaalaman bago pumunta sa eksibit. Kaugnay nito, isa raw sa mga natutuhang leksiyon ng kurador ang kahalagahan ng pagbabalanse sa kagustuhang magsalita ang obra sa sarili nito at sa pagkakaroon ng mga karagdagang teksto sa eksibit na magbibigay-konteksto sa mga itinampok na obra (Ito-Tapang). Sa pamamagitan nito, mas matitiyak ng mga naglunsad ng eksibit na naitatawid sa mga tumutunghay ang batayang naratibong nais nilang isalaysay.

Makabuluhan at higit na kinakailangan ang patuloy na pagsasalaysay sa kasalukuyan ng mga naratibo ng opresyon at paglaban sa lipunang Pilipino. Ito ang ginawa ng eksibit na *Warm Bodies*. Ang pagpapanatili ng ganitong diyalektika sa kamalayan ng sambayanan sa pamamagitan ng ugnaya't talaban ng mga kahulugang bitbit ng mga imahen ay maaaring magbunga ng mas malalaki pang pagkilos sa lipunan. Naging matagumpay ang eksibit sa pagtatampok sa iba't ibang kuwento ng mga "warm body" na nakikipaglaban at/o nananawagan ng katarungan, mula sa mga artista, manggagawang pangkultura, at mamamahayag na biktima ng represyon, hanggang sa mga pamilyang iniwan ng mga biktima ng extrajudicial killings. Itinampok din ng eksibit ang mga obrang hindi sumusunod sa mga tradisyonal na pamantayan ng sining, na nagpapakita ng tensiyon at kontradiksiyon sa pagitan ng namamayaning kaayusan at pagbaklas dito.

Para sa mga susunod na pag-aaral, inirerekomenda na ilapat din ang balangkas ng semiyotikang pangmuseo sa iba pang museo at eksibit sa Pilipinas, lalo na yaong mga bahagyang permanenteng eksibisyon o mga eksibisyong pinupuntahan ng mas maraming tao. Sapagkat nagpokus lamang ang kasalukuyang pag-aaral sa unang yugto ng pagsusuri ng naratibo ng eksibit, nagsilbing limitasyon ng isinagawang semiyotikong analisis ang kakulangan ng pagtalakay sa apektibong aspekto na nauukol sa impluwensiyang emosyonal at maging sikolohikal ng eksibit sa mga bumisita rito. Kaya naman, inirerekomenda ring isagawa ang ikalawang yugto (i.e., pagsusuri ng pagtanggap sa mensahe gamit ang ebalwasyon ng mga bumisita sa eksibisyon) at ikatlong yugto (i.e., pagsusuri ng datos mula sa una't ikalawang yugto) upang lalong maging holistiko ang pagtatasa sa antas ng kabisaan o komunikabilidad ng eksibisyon.

MGA SANGGUNIAN

- Anyfandi, Glykeria, et al. "A socio-semiotic framework for the analysis of exhibits in a science museum." *Semiotica*, No. 200, 2014, pp. 229-54. www.researchgate.net/publication/274328060_A_socio-semiotic_framework_for_the_analysis_of_exhibits_in_a_science_museum.
- Arkipova, Daria. "The Design of Museums: A Semiotic Approach." *CROSS-INTER-MULTI-TRANS: Proceedings of the 13th World Congress of the International Association for Semiotic Studies (IASS/AIS)*, pinamatnugutan nina Dario Martinelli, Audrone Daubariene, Simona Stano, at Ulrika Varankaite, IASS Publications & International Semiotics Institute, 2018, pp. 253-58. www.researchgate.net/publication/345663930.
- "'Artist as Citizen' by Lino Brocka." *My Ecdysis*, 27 July. 2010, www.myeecdysis.com/2010/07/artist-as-citizen-by-lino-brocka. Inakses 7 Apr. 2024.
- Baizas, Gaby. "'Tumindig': Artists dare to dissent in online campaign." *Rappler*, 21 July 2021, www.rappler.com/moveph/advocacies/tumindig-artists-dare-dissent-online-fist-people-campaign. Inakses 12 Apr. 2024.
- Bitgood, Stephen. "Problems in Visitor Orientation and Circulation." *Visitor Studies*, Vol. 1, No. 1, 1988, pp. 155-70. www.informalscience.org/sites/default/files/VSA-a0a1o7-a_5730.pdf.
- Bolledo, Jairo. "IN NUMBERS: Filipino journalists killed since 1986." *Rappler*, 23 July 2022, www.rappler.com/nation/numbers-filipino-journalists-killed-since-1986. Inakses 7 Apr. 2024.
- Buan, Lian. "Political prisoners wait an average of 4 years in jail while on trial." *Rappler*, 8 Feb. 2024, www.rappler.com/newsbreak/data-documents/political-prisoners-average-wait-time-jail-while-trial. Inakses 12 Apr. 2024.
- Burchett, George. "The Ten Principles of Bandung." *People's Republic*, n.d., peoplesrepublic.net.au/pib.htm. Inakses 11 Apr. 2024.
- Capulla, Rose Pascual, at Feorillo Petronilo Demeterio III. "Mga Ideolohiyang Politikang na Nakapaloob sa mga Obra ng Sining Saysay na Kabilang sa Panahon ng Batas Militar Hanggang sa Kasalukuyan." *Humanities Diliman*, Vol. 20, No. 2, 2023, pp. 72-106. journals.upd.edu.ph/index.php/humanitiesdiliman/article/view/9458.
- Cepeda, Mara. "A new dam threatens this Filipino tribe. It's just one of the country's stalled China-funded projects." *The Straits Times*, 3 Mar. 2024, www.straitstimes.com/multimedia/graphics/2024/03/chinese-investment-philippines/index.html?shell. Inakses 12 Apr. 2024.
- Chi, Cristina. "Marcos denies family's ill-gotten wealth anew, accuses critics of 'propaganda.'" *Philstar*, 5 Mar. 2024, www.philstar.com/headlines/2024/03/05/2338285/marcos-denies-familys-ill-gotten-wealth-anew-accuses-critics-propaganda. Inakses 10 Apr. 2024.
- Chua, Xiao. "XIAOTIME, 18 September 2012: BAKIT NA-BAN ANG VOLTES V?" *Xiaochua*, 19 Sept. 2012, xiaochua.net/2012/09/19/xiaotime-18-september-2012-bakit-na-ban-ang-voltres-v. Inakses 11 Apr. 2024.
- Cinco, Maricar. "NDFP peace consultant, priest arrested." *Inquirer*, 22 Mar. 2019, newsinfo.inquirer.net/1098662/ndfp-peace-consultant-priest-arrested. Inakses 12 Apr. 2024.

- Conde, Carlos. "Our Happy Family Is Gone': Impact of the 'War on Drugs' on Children in the Philippines." *Human Rights Watch*, 27 May 2020, www.hrw.org/report/2020/05/27/our-happy-family-gone/impact-war-drugs-children-philippines. Inakses 12 Apr. 2024.
- Cupin, Bea. "Marcos, beneficiary of disinformation, to launch campaign vs fake news." *Rappler*, 19 June 2023, www.rappler.com/nation/marcos-beneficiary-disinformation-launch-campaign-fake-news/#:~:text=MANILA%2C%20Philippines%20-%20President%20Ferdinand%20Marcos,no%20place%20in%20modern%20society. Inakses 7 Apr. 2024.
- Curato, Nicole. "Democratic expressions amidst fragile institutions: Possibilities for reform in Duterte's Philippines." *Brookings*, 22 Jan. 2021, www.brookings.edu/articles/democratic-expressions-amidst-fragile-institutions-possibilities-for-reform-in-dutertes-philippines. Inakses 10 Apr. 2024.
- De Leon, Dwight. "Defying red-baiting, Patricia Non, Maginhawa community pantry carry on." *Rappler*, 20 Apr. 2021, www.rappler.com/nation/patricia-non-maginhawa-community-pantry-defies-red-tagging-resumes-operations. Inakses 12 Apr. 2024.
- Demeterio, Feorillo Petronilo III. "Rafael Lerma's Photojournalistic Take on the Duterte Administration's Drug War: A Counter-Barthesian Semiological Study." *Plaridel*, Vol. 17, No. 1, 2020, pp. 75-110. www.plarideljournal.org/wp-content/uploads/2020/06/2020-01-Demeterio.pdf.
- . "Isang Semyolohikal na Pagsusuri sa mga Kontradiksiyong Nakapaloob sa Panlipunang Kritisismo ni Gloc-9." *Malay*, Vol. 26, No. 1, 2013, pp. 17-35. ejournals.ph/article.php?id=8042.
- "Fashion show against fascism and fossil fuels held." *Bulatlat*, 18 Sept. 2023, www.bulatlat.com/2023/09/18/news-in-pictures-fashion-against-fascism-and-fossil-fuels-fashion-show. Inakses 11 Apr. 2024.
- Flores, Helen. "President Marcos: My father was not a dictator." *Philstar*, 15 Sept. 2022, www.philstar.com/headlines/2022/09/15/2209778/president-marcos-my-father-was-not-dictator. Inakses 10 Apr. 2024.
- "Free Renante Gamara! Stop political persecution of peace consultants!" *Karapatan*, n.d., www.karapatan.org/media_release/free-renante-gamara-stop-political-persecution-of-peace-consultants. Inakses 12 Apr. 2024.
- Gavilan, Jodesz. "Duterte's violent war on drugs, as recorded by rights groups, int'l bodies." *Rappler*, 4 July 2022, www.rappler.com/nation/list-reports-documentation-rodrido-duterte-drug-war-killings. Inakses 12 Apr. 2024.
- . "Six years of blood and violence: People we lost under Duterte." *Rappler*, 24 June 2022, www.rappler.com/newsbreak/iq/duterte-administration-blood-violence-drug-war-lawyers-activists-mayors-vice-mayors-killed. Inakses 12 Apr. 2024.
- Guillermo, Alice. *Image to Meaning: Essays on Philippine Art*. Ateneo de Manila UP, 2001.
- Horta, Maria de Lourdes Parreiras. *Museum Semiotics: A New Approach to Museum Communication*. 1992. University of Leicester, dissertation. *ProQuest*, www.proquest.com/docview/1675046018?pq-origsite=gscholar&fromopenview=true&sourcetype=Dissertations%20&%20Theses.
- Ito-Tampang, Lisa. *On The Historical Imperative of Dissent*. Concerned Artists of the Philippines, 2024.

- . Personal na interbyu. Nina Jay Israel De Leon at Maria Elena Dator. 26 Nov. 2024.
- Jefishfish Carnay [@jefishfish]. "la chica con el pejo rojo (the girl with red hair)." *Threads*, 28 Jan. 2024, www.threads.net/@jefishfish/post/C2pQNqCv-af. Inakses 12 Apr. 2024.
- Khan, Irene. "Preliminary observations by the UN Special Rapporteur on freedom of opinion and expression, Ms. Irene Khan, at the end of her visit to the Philippines." *Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights*, 2 Feb. 2024, www.ohchr.org/sites/default/files/documents/issues/expression/statements/20240202-eom-philippines-sr-freedex.pdf. Inakses 7 Apr. 2024.
- Kusuma, Nazalea. "Maginhawa Community Pantry in the Philippines: A New Hope." *Green Network*, 3 Aug. 2021, greennetwork.asia/news/maginhawa-community-pantry-in-the-philippines-a-new-hope. Inakses 12 Apr. 2024.
- Laqui, Ian. "QC prosecutor dismisses charges vs artist for effigy burning at SONA protest." *Philstar*, 14 Dec. 2023. qa.philstar.com/headlines/2023/12/14/2318845/qc-prosecutor-dismisses-charges-vs-artist-effigy-burning-sona-protest. Inakses 11 Apr. 2024.
- Layers and Layers of the Self Peeled Through*. Liongoren Family, Parola UP Fine Arts Gallery, at Tin-aw Art Projects, 2023. [img1.wsimg.com/blobby/go/8acdca7c-a653-4d0e-a75b-9e60152bb47a/AAL%20Catalogue%20-%20over17Sep2023%20\(1\).pdf](http://img1.wsimg.com/blobby/go/8acdca7c-a653-4d0e-a75b-9e60152bb47a/AAL%20Catalogue%20-%20over17Sep2023%20(1).pdf).
- Jerma, Raffy. "Ethics through the lens: Photographing the Drug War in the Philippines." *Saving the News: Ethics and the Fight for the Future of Journalism*, pinamatnugutan nina Chris Elliott at Tom Law, Ethical Journalism Network, 2019, pp. 29-33. ethicaljournalismnetwork.org/wp-content/uploads/2019/04/EJN-Saving-the-News-2019.pdf.
- . "The story behind the viral photo." *Raffy Jerma*, 31 July 2016, www.raffylerma.com/blog-1/2016/12/22/the-story-behind-the-viral-photo. Inakses 12 Apr. 2024.
- Long, Mai Nguyen. "George Burchett Democracy." *Slot Gallery*, Dec. 2014, slotgallery.blogspot.com/2014/12/current-exhibition-george-burchett.html. Inakses 11 Apr. 2024.
- "Marcos Jr admin fails to respect, protect, and fulfill social and economic rights." *IBON Foundation*, 9 Dis. 2023, www.ibon.org/marcos-jr-admin-fails-to-respect-protect-and-fulfill-social-and-economic-rights. Inakses 11 Apr. 2024.
- Montaña, Joveth Jay, and John Albert Nares. "(De)Constructing Myths in Editorial Cartoons: The Case of Philippine Elections." *International Journal of Language and Literary Studies*, Vol. 4, No. 1, 2022, pp. 260-72. doi.org/10.36892/ijlls.v4i1.837.
- "PBBM reiterates ICC has no jurisdiction over PH; won't cooperate in its investigation." *Presidential Communications Office*, 23 Jan. 2024, pco.gov.ph/news_releases/pbbm-reiterates-icc-has-no-jurisdiction-over-ph-wont-cooperate-in-its-investigation. Inakses 12 Apr. 2024.
- "People of the Philippines v. Datu Andal 'Unsay' Ampatuan Jr." *Global Freedom of Expression*, 19 Dec. 2019, globalfreedomofexpression.columbia.edu/cases/people-of-the-philippines-v-datu-andal-unsay-ampatuan-jr. Inakses 12 Apr. 2024.
- "Philippines." *Reporters Without Borders*, 2023, rsf.org/en/country/philippines. Inakses 7 Apr. 2024.
- "Philippines: Freedom in the World 2023 Country Report." *Freedom House*, 2023, freedomhouse.org/country/philippines/freedom-world/2023. Inakses 7 Apr. 2024.

- San Juan, Thelma Sioson. "Elmer Borlongan's untold stories." *Lifestyle Inquirer*, 25 Mar. 2018, lifestyle.inquirer.net/289874/elmer-borlongans-untold-stories. Inakses 11 Apr. 2024.
- Smith, Samuel, and Kenneth Foote. "Museum/space/discourse: analyzing discourse in three dimensions in Denver's History Colorado Center." *Cultural Geographies*, Vol. 24, No. 1, 2016, pp. 1-18. doi.org/10.1177/1474474016663930.
- "Standing firm: The Land and Environmental Defenders on the frontlines of the climate crisis." *Global Witness*, 13 Sept. 2023, www.globalwitness.org/en/campaigns/environmental-activists/standing-firm. Inakses 11 Apr. 2024.
- "The making of the 'Doble Kara' effigy." *Bulatlat*, 25 July 2023, www.bulatlat.com/2023/07/25/first-person-the-making-of-the-doble-kara-effigy. Inakses 11 Apr. 2024.
- "The raised fist: a history of the symbol." *People's History Museum*, 4 Sept. 2023, phm.org.uk/blogposts/the-raised-fist-a-history-of-the-symbol. Inakses 12 Apr. 2024.
- Tilo, Dexter. "Maginhawa pantry organizer bares receiving threats, fake food deliveries under her name." *Inquirer*, 11 May 2021, newsinfo.inquirer.net/1430337/maghinawa-pantry-organizer-bares-receiving-threats-fake-food-deliveries-under-her-name. Inakses 12 Apr. 2024.
- Umali, Joey. "Kalayaan sa pamamahayag." *Philstar*, 6 May 2023, www.philstar.com/pang-masa/punto-mo/2023/05/06/2264180/kalayaan-sa-pamamahayag. Inakses 7 Apr. 2024.
- "World Report 2024: Philippines." *Human Rights Watch*, n.d., www.hrw.org/world-report/2024/country-chapters/philippines. Inakses 11 Apr. 2024.
- Zou, Yongguang, et al. "Constructing identity in space and place: Semiotic and discourse analyses of museum tourism." *Tourism Management*, Vol. 93, 2022, pp. 1-12. doi.org/10.1016/j.tourman.2022.104608.

Si **Jay Israel B. De Leon** (jay.deleon@dlsu.edu.ph) ay lektiyurer ng Departamento ng Filipino, De La Salle University (DLSU), Manila. Nakuha niya ang digring Batsilyer ng Sining sa Kasaysayan (*magna cum laude*) mula sa University of the Philippines Diliman noong 2018, at ang digring Master ng Sining sa Araling Filipino mula sa DLSU noong 2022 na may Outstanding Thesis Award. Kasalukuyan niyang tinatapos ang programang Doktor ng Pilosopiya (By Research) sa Araling Filipino sa DLSU.

Si **Maria Elena M. Dator** (mariaelenadator@gmail.com) ay propesor sa National University, Laguna. Nakuha niya ang digring Bachelor in Secondary Education (Filipino) mula sa De La Salle Lipa at ang digring Master ng Sining sa Araling Filipino mula sa De La Salle University (DLSU), Manila. Kasalukuyan niyang tinatapos ang programang Doktor ng Pilosopiya sa Araling Filipino sa DLSU.